

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Організація творчої діяльності
на уроках образотворчого мистецтва
в початкових класах з використанням
пластичних матеріалів**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 613 групи
Туряк Богдана Дмитрівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Шестобуз О.С.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № 4 від 12 листопада 2024 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Туряк Б.Д. Організація творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього рівня «магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024. 92 с.

У процесі магістерського дослідження автором обґрунтовано особливості організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів. Проаналізовано у наукових дослідженнях суть поняття «творча діяльність», охарактеризовано специфіку творчої діяльності молодших школярів, розкрито особливості уроку образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів. Проведено констатувальне дослідження стану організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів.

Здійснено характеристику педагогічних умов і визначено основні методи, прийоми та засоби організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів.

Ключові слова: творча діяльність, творчі здібності, урок образотворчого мистецтва, пластичні матеріали.

ABSTRACT

Turyak B.D. Organization of creative activities in art classes in elementary grades using plastic materials. Manuscript. Master's work for obtaining the Master's degree in specialty of 013 Primary Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024. 92 p.

In the course of the master's research, the author substantiated the peculiarities of the organization of creative activities in the lessons of fine arts in elementary grades using plastic materials. The essence of the concept of "creative activity" has been analyzed in scientific studies, the specifics of the creative activity of younger schoolchildren have been characterized, and the peculiarities of the fine arts lesson in elementary grades using plastic materials have been revealed. A ascertaining study of the state of organization of creative activity of junior high school students in fine arts lessons using plastic materials was conducted.

A characterization of the pedagogical conditions, the main methods, methods and means for the organization of creative activities of junior high school students in fine arts lessons using plastic materials was carried out.

Key words: creative activity, creative abilities, fine art lesson, plastic materials.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Б.Д. Туряк

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАСТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ	8
1.1. Аналіз проблеми організації творчої діяльності учнів у наукових дослідженнях	8
1.2. Суть і характеристика творчої діяльності молодших школярів.....	17
1.3. Особливості уроку образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів	23
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАСТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ	35
2.1. Дослідження стану організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів	35
2.2. Обґрунтування педагогічних умов організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів	46
2.3. Методичний інструментарій організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів	59
Висновки до другого розділу	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема організації творчої діяльності в освітньому процесі початкової школи є досить актуальною. Зважаючи, що період дитинства є періодом життєдіяльності, коли творчість є універсальною та домінуючою серед способів існування. У наукових дослідженнях провідною психолого-педагогічною проблемою є необхідність у створенні сприятливих та ефективних умов стимулювання розвитку особистості учнів.

Важливими при формуванні здібностей особистості є окремі аспекти структури здібностей та взаємна залежність між здібностями та природними задатками. Оскільки задатки відзначаються як спадкова передумова у формуванні здібностей, потрібно перетворити задатки на здібності, окрім природної схильності ще здійснювати певну діяльність, проявляти цікавість і бажання до здійснення трудових дій, мати практичні вміння та навички.

Творчі здібності є психологічними особливостями особистості, формування яких сприяє опануванню творчою діяльністю. Необхідно визначити ті вміння, які потрібно розвинути у школярів для відчуття свободи у своїх діях під час творчого процесу, прояви у виявленні творчості, отримання успіху у здійсненні творчої діяльності.

Організація творчої діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів вивчається в аспекті актуальної проблеми творчості особистості, пов'язується зі сприйманням художніх пластичних виробів і творів, їхнім нестандартним виконанням, можливістю втілити власні отримані уявлення та враження у творчих роботах. У процесі творчої діяльності відбувається важливий розвиток художніх і естетичних здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Стан дослідження проблеми. Аналіз наукових джерел засвідчує висвітлення проблеми організації творчої діяльності багатьма дослідниками.

Так, науковці Г. Балл, І. Бех, Г. Костюк, В. Моляко, О. Савченко та ін. у своїх працях окреслюють теоретичні аспекти формування творчої активності особистості. Вони розкривають творчу активність як властивість особистості, що регулює досягнення та визначається як умова життєдіяльності особистості, характеристика системи функціонування, яка реалізується завдяки психічним функціям, здатність індивідуально проявлятися в успішній діяльності, якісній засвоєності та під час реалізації.

Дослідники І. Бех, С. Діденко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. визначили чутливість саме молодшого шкільного віку до творчої діяльності, особливо до художнього виду, визначили молодший шкільний вік як досить інтенсивний період творчого розвитку особистості.

Дослідники І.Демченко, Л.Любарська, Л.Масол, В.Томашевський та ін. висвітлюють у своїх працях образотворче мистецтво як один зі значущих засобів розвитку художньої свідомості особистості, наочно-образного мислення та творчих здібностей. Саме на уроках образотворчого мистецтва надається учням безліч можливостей для творчої самореалізації, розвитку творчих здібностей, творчої уяви, фантазії, пізнавально-творчої активності.

Отож, вказана актуальність проблеми магістерського дослідження в наукових джерелах, потреба в ґрунтовнішому висвітленні організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів зумовили вибір теми наукової роботи ***«Організація творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів».***

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст дослідження відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та методики початкової освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів.

Згідно мети нами були визначені такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати проблему організації творчої діяльності учнів початкових класів у науковій літературі.
2. Розкрити особливості уроку образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів.
3. Дослідити стан організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів.
4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови та визначити методичний інструментарій організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів.

Об'єкт дослідження – організація творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів.

Предмет дослідження – педагогічні умови організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів.

У науковому дослідженні застосовувалися **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз психологічних, педагогічних та методичних літературних джерел, узагальнення та систематизація інформації з метою дослідження особливостей організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів; *емпіричні* – опитування, анкетування, тестування, педагогічне спостереження, констатувальний експеримент з виявлення стану організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів; *математичні* – методи опрацювання числових даних, графічне подання результатів експериментального дослідження з метою виявити стан організації творчої діяльності учнів та встановити достовірність отриманих результатів.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в аналізі проблеми організації творчої діяльності учнів початкових класів у науковій

літературі, розкритті суті творчої діяльності молодших школярів, особливостей уроку образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів, дослідженні стану організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів, теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов та визначенні методичного інструментарію організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у використанні матеріалів дослідження вчителями-практиками на уроках образотворчого мистецтва з метою організації творчої діяльності молодших школярів з пластичними матеріалами, у роботі з учнями під час художньо-практичної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на засіданні методичного об'єднання вчителів початкових класів опорного закладу «Довгопільський ліцей» Конятинської сільської ради Вижницького району Чернівецької області.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАСТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

1.1. Аналіз проблеми організації творчої діяльності учнів у наукових дослідженнях

У сучасні часи складних і глобальних змін, у нових соціально-економічних відносинах відбувається інтеграція в єдиний світовий освітній простір і визначається вагоме актуальне завдання сучасного суспільства, яким є організація творчої діяльності та розвиток творчих здібностей особистості. Дійсно творчо активні особистості можуть бути у витоках суспільних подій, бо їхній шлях є системним процесом творіння.

Безперечно, система початкової освіти має вагомий вплив на розвиток особистості учнів. В навчально-виховному процесі мають забезпечуватися умови, що сприятимуть формуванню активності та творчості школярів з чіткими життєвими уявленнями.

Актуальність сьогодення визначається в удосконаленні теоретичних розробок і практичних положень у навчанні, метою яких є визначення реалізації у творчих особистостях у суспільстві. Це сприяє пошуку у дослідженні виявлення суті та специфіки творчої діяльності та складових її організації.

У наукових літературних джерелах поняття «творчість» базується на прояві активності учнів, яка розкриває їхні особливості, відзначається як процес активності у творчості, а поняття творчих здібностей відзначається як характеристика особистості та її творчої діяльності.

За поглядами І.Демченко: «активність є характерною рисою особистості, а творча активність – характеристика творчої особистості, яка не змогла б

актуалізувати свій творчий потенціал, реалізувати його у творчій діяльності без поштовху творчої активності» (І.Демченко, 2003).

Вивчати особливості організації творчої діяльності з різних теоретичних і практичних підходів потрібно через суть творчості, творчої особистості, активності, творчої активності, природних задатків, творчих здібностей. Це сприяє осмисленню глибини суті проблеми організації творчої діяльності, визначення її специфіки та особливостей проведення.

Розуміння специфіки організації творчої діяльності пов'язане з усвідомленням сил, що можуть створюватися в навколишній дійсності, а в творчості особистість звертається до докільля. А усвідомлення творчого процесу у певних акцентах націлює саме особистість як творця та виявляє різні особливості творчості.

Дослідження різних аспектів питань організації творчої діяльності, розвитку творчих здібностей, творчості, обдарованості, таланту, геніальності, творчої активності особистості здійснювалося у працях багатьох науковців минулого та сучасності.

Вагомі твердження та думки про творчість, її потенціал особистості, вагомість у створенні ефективних умов для процесу творчих здобутків відзначали педагоги С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Серед дослідників поширеними є їхні погляди про організацію творчої діяльності як основи розвитку творчих здібностей, які базуються на здобутому практичному досвіді.

В. Моляко визначає: «творчість – продукт діяльності людини, якою створюються нові якісні матеріальні та духовні цінності, що відзначаються важливістю для суспільства та особистості» (В.Моляко, 2001).

Поняття творчості визначається в широкому розумінні. Учені трактують творчість як необхідну умову розвитку матеріальних продуктів, які утворюються новими формами, і завдяки яким відбуваються зміни і у формах творчості.

За В.Барко: «творчість – це процес створення суб'єктивно нового, заснованого на здатності породжувати оригінальні ідеї і використовувати нестандартні способи діяльності. По суті справи, творчість – це здатність створювати будь-яку принципово нову можливість» (В.Барко, 2000).

Талант є рівнем творчих здібностей особистості, сукупністю природних задатків особистості для успішності в певній діяльності. Геніальні особистості є найбільш талановитими, ними втілюються свої творіння в натхненні, на рівні підсвідомості та інтуїції, в емоційному піднесеному стані.

У психологічній літературі поняття творчості визначається в аспекті несвідомої сфери особистості, у поглядах і підходах відносно не співвідношення у процесі раціонального пізнання.

У філософській літературі науковці висвітлюють безмежність у можливостях пізнання особистістю навколишнього світу, прояву розумових сил. Відзначається, що природою в людині закладаються вагомі творчі можливості та потрібно тільки створити відповідні умови для їхнього розвитку.

Потрібним є дотримання різних теоретичних підходів до специфіки організації творчої діяльності, а також є виокремлення ціннісного аспекту у творчості особистості. Значення в організації творчої діяльності має втілення позитивної результативності, яка знаходиться в основі творчих пошуків майстрів різних видів образотворчого мистецтва.

На уроках у сучасних умовах потрібно бути зорієнтованим та намагатися приймати важливі рішення, бути продуктивними у виконанні роботи для творчо обдарованих дітей, що виявляється у гнучкості та нових підходах, здатності втілити нові задуми та ідеї. Характерними ознаками творчої особистості є емоційність, врівноваженість, оптимізм, адаптація до діяльності та ін.

Проблема організації творчої діяльності в різних аспектах розглядається дослідниками. Творчість є нестандартним рішенням виконання простого завдання, здатність сприйняти те, що не було засвоєно раніше.

Дослідник Н. Гурець наголошує: «творчість – це діяльність людини, спрямована не тільки на творення нових за змістом та формою матеріальних та духовних цінностей, але й на розвиток самої особистості. Творчість забезпечується посиленою діяльністю особистості, тобто її цілеспрямованою активністю» (Н.Гурець, 2004, с. 21).

На думку І.Терещенко: «творчість – природний процес, породжений сильною потребою людини в знятті напруги, яка виникає в ситуації незавершеності або невизначеності» (І.Терещенко, 1999, с.7).

І.Вікторенко відзначає: «власне творчість починається там, де вона перестає бути тільки відповіддю, тільки вирішенням завдання. Тобто, де цінним є сам процес діяльності, а не лише результат. Саме в цій здатності до продовження пізнання за межами ситуації знаходиться таємниця вищих форм творчості, здатність бачити в предметі щось нове, чого не бачать інші» (І.Вікторенко, 2003).

Можливості виявлення творчих здібностей дослідники відзначають тільки у геніальних особистостей, але є думки науковців, які наголошують на розвитку творчих здібностей у більшості учнів.

Осмислення суті та змісту організації творчої діяльності також вимагає здійснення творчого підходу. Характерними ознаками творчого процесу особистості є утворення результату творчості у певних продуктах діяльності, їхня доцільність, неповторність, оригінальність, відповідність до визначеного завдання. У розумінні творчості прослідковуються незвичайні процеси створення продуктів діяльності.

У творчій діяльності учнями здійснюється діяльність, що сприяє створенню нового та змінам у сучасних подіях. Творчість є такою діяльністю особистості, яка допомагає втілювати свої задуми під час створення нових матеріальних і духовних цінностей, які відрізняються новизною та суспільною значущістю, а в результаті творчого процесу створюються нові продукти.

У розумінні організації творчої діяльності важливо врахувати визначення творчої активності особистості як пошукової та перетворювальної активності школярів, яка ототожнюється з поняттям креативності.

Суть творчих здібностей встановлюється у співвідношенні поняття творчої активності. У психологічній і педагогічній літературі висвітлюється поняття творчих здібностей.

С. Коновець наголошує: «творчі здібності зв'язані з креативними особистісними утвореннями, якостями когнітивних процесів і визначає творчу активність як надлишкову відносно стимулу діяльності» (С.Коновець, 2000).

Звичайно відзначимо наявність багатьох поглядів науковців з проблеми організації творчої діяльності, з метою їх аналізу, узагальнення та власної інтерпретації суті та змісту творчої діяльності та розвитку творчих здібностей особистості.

У розумінні В.Барко: «творчі здібності розглядаються як складне ставлення людини до дійсності, як комплекс якостей людини, де взаємодіють інтелектуальні, вольові, емоційні процеси; як прагнення проникнути в суть речей, застосувати нові прийоми подолання перешкод, здібність вносити елементи новизни у способи виконання завдань та розв'язання завдань» (В.Барко, 2001).

Організація творчої діяльності базується на єдності емоційних, вольових, інтелектуальних якостей учнів, які, в свою чергу, ґрунтуються на емоційній чутливості пізнання, цілеспрямованих і чітких діях, ініціативності, самостійності, усвідомленню своїх вчинків. Основою організації творчої діяльності виявляється саме творча особистість, яка виокремлюється своїми задумами та пізнавальним відношенням до навколишнього світу.

Т. Волобуєвою визначається суть організації творчої діяльності у співвідношенні з творчою активністю школярів як мобілізацію вольових та інтелектуальних сил, за допомогою яких у навчанні створюються нові продукти діяльності, які мають відмінності від створених раніше виробів (Т.Волобуєва, 2005, с.35).

Організація творчої діяльності школярів у різних видах діяльності прослідковується у пошуках нового, прояву ініціативи та самостійному виборі об'єкта пізнання у процесі здійснення діяльності, в оригінальності знаходження способів та результатів творчої діяльності, в уміннях використовувати знання, уміння та навички, бачити нові пізнавальні завдання у звичних ситуаціях життєдіяльності.

В. Моляко вказує: «творчі здібності є стійким утворенням динамічного характеру, яке є не окремою рисою особистості, а її інтегральною якістю, яка складається з цілого комплексу емоційних, інтелектуальних, характерологічних особливостей, які дають людині змогу творити у будь-якому виді людської діяльності і виявляються як самодіяльність у вільній, свідомій, ініціативній внутрішньо необхідній діяльності» (В. Моляко, 2001).

На думку С.Литвиненко: «творчі здібності є сталою і водночас динамічною інтегративною особистісною і діяльнісною характеристикою, яка спрямовує людину на перетворювальну діяльність та забезпечує творчий рівень цієї діяльності завдяки єдності двох основних структурних елементів: творчо орієнтованої мотиваційної сфери та задаткам, які є своєрідним підґрунтям творчої діяльності» (С.Литвиненко, 2005).

До структури творчої діяльності належать основні компоненти творчості: самостійність вибору об'єктів втілення у діяльності, вихід за межі практичного завдання, перетворення завдання у результат діяльності.

Л. Масол зазначає: «творча активність є цілісною якістю особистості, яка спрямована на перетворення творчої діяльності, є не відокремленою групою вмінь та навичок, а цілісним формуванням якостей, що визначають ідейну зрілість особистості, її моральну позицію, високий рівень загальної культури, активну виконавську діяльність і підготовку» (Л. Масол, 2006).

За поглядами С. Коновець: «до складу творчої діяльності належить процес реалізації творчих здібностей та творче мислення особистості» (С. Коновець, 2000).

На погляд І. Демченко: «творча активність – це психологічний вияв особистості в тій чи іншій творчій діяльності, самостійність визначає характер участі в такій діяльності» (І.Демченко, 2003).

Г. Балл відзначає: «складові елементи творчої активності – це мотиви, інтелектуальна ініціатива, комунікативність, які базуються на загальних та спеціальних здібностях і передбачають спеціальні вміння» (Г. Балл, 2002).

Організація творчої діяльності у процесі пошуків викликає певний психічний стан, який відрізняється високим динамізмом в емоційних переживаннях, спрямуванням до істини, проявом мисленнєвої активності, рівень яких визначається певним ступенем суб'єктивної значимості, пізнавальної зацікавленості та складності проблеми.

До творчої активності школярів належить емоційне сприймання та уявлення. Для розвитку творчих здібностей учнів треба визначити характерні ознаки подальших перевтілень. Процес творчої діяльності особистості завжди містить елементи несподіванки, зацікавленості, непередбачуваності тощо. Вагомою ознакою творчості учнів є здатність організуватися у пошуках цікавої навчальної інформації у процесі прийняття своїх рішень з різних творчих проблем.

Стимулами і мотивами творчої діяльності учнів під час вирішення певних проблем вагомі позиції відзначаються в емоційному стані успішності, потребі у самореалізації та самовдосконаленні, доступності навчального завдання та можливостей його вирішити. Під час тривалого та багаторазового вирішення проблем відбуваються зміни у пізнавальній діяльності школярів, утворюються нові форми взаємодії з оточенням, нові форми вдумливого осмислення, коли утворюються творчі здобутки.

Під час початкового ознайомлення з навчальним практичним завданням відбувається самостійна мобілізація в дітей своїх сил, прояв індивідуальних ресурсів, завдяки яким втілюється здатність прийняти творчі рішення у практичній діяльності. Таким чином, відбувається прояв в учнів творчих здібностей.

Вагомим поштовхом до створення творчих продуктів особистістю є процес зміни свого пізнавального досвіду. За умов продуктивної взаємодії учнів з оточенням відбуваються зміни в їхніх уявленнях про практичну діяльність, творчі можливості та одержання практичного досвіду.

В організації творчої діяльності важливе значення має творча активність дітей. Серед причин появи прагнень та готовності втілювати творчі здобутки, проявляти активність у практичній діяльності відзначається цілісність у відтворенні репродуктивних і продуктивних ознак творчості, ступінь взаємного відношення.

У своїй суті творча діяльність сприяє реалізації особистості в активізації власних сил та застосуванню творчих здібностей. Проте, є випадки, коли дитина з творчими нахилами та потенціалом їх не реалізує та тільки спостерігає за творчими здобутками інших. Ставлячи акцент на розвитку творчості учнів, їхній самореалізації під час практичної діяльності, відзначаються особливості творчої активності, що веде до формування внутрішніх сил школярів.

На думку В.Котляр існують такі напрямки розвитку творчості особистості: «за співвідношенням внутрішньої і зовнішньої організації причин творчої активності відзначається вісь міри ініціативності: від пасивності через реактивність до абсолютно спонтанної активності; зростання часових проміжків між початком впливу та його результатом; від адаптації до перетворення, до збереження і розвитку внутрішньої визначеності; інтенсивність активності як міра руху, енергії, реальної або потенційної зміни і розвитку» (В.Котляр, 2006).

У процесі творчої діяльності формуються творчі здібності учнів, які впливають на якість діяльності. Здібності виявляються у процесі спрямованості та стійкості пізнавальних інтересів та прагненні усвідомлювати нові знання, способи творчої діяльності, залучення певних сил у вирішенні творчих практичних завдань.

Організація творчої діяльності має можливості охопити важливі аспекти процесу творчості. Оскільки, результатом творчої діяльності виявляються прояв творчих здібностей, внутрішня активність, які розвиваються та власне перетворюються у продуктивні дії учнів.

В організації творчої діяльності доцільним є розвиток нових та ефективних емоцій, тобто своєрідної емоційної креативності. У таких випадках креативність є творчим станом, а природа емоційного відгуку прослідковується відповідно до інтересів, потреб, уявлень, цінностей особистості.

У процесі розвитку творчих здібностей враховується, що при цьому вагомий вплив є у зовнішніх факторів: соціального оточення, умовах навчання та виховання. Творчий розвиток здібностей учнів має високий ступінь прояву в ситуаціях успішної діяльності та необмеженості їхніх дій у практичній діяльності. Це доцільно врахувати під час розвитку творчості школярів.

Усвідомленість у відношенні до практичної діяльності, дотримання самодисципліни, прояв ініціативи, внутрішніх мотивів діяльності характеризують потреби школярів у творчому розвитку, задоволеність від процесу творчої діяльності, чітка спрямованість на творчий процес, його зміст, у результаті виокремлюється заохочення до діяльності, її позитивна оцінка, прояви вищого рівня розвитку творчих здібностей школярів.

Організація творчої діяльності характеризується напруженою, енергійною та наполегливою діяльністю, яка базується на змісті творчості, а творчість, відповідно, виражає власне відношення у прояві найвищої активності. Також, не будь-яка діяльність є активністю, а творча активність відзначається як ознака особистості, а не власне діяльності.

Таким чином, існують різні підходи до організації творчої діяльності особистості. Зазвичай, зустрічається розуміння типу діяльності, який створює нові матеріальні та духовні цінності. Творчий розвиток здібностей особистості відбувається під час продуктивної діяльності та визначає її структуру, розглядається як якість особистості в основі процесу та результату діяльності.

1.2. Суть і характеристика творчої діяльності молодших школярів

Надзвичайно сприятливим для організації творчої діяльності учнів є саме молодший шкільний вік, бо в цей віковий період відбувається активне формування уяви, здатність до фантазування, прояв допитливості, розвитку творчих здібностей, творчого мислення, вмінь спостерігати за навколишньою дійсністю, критично оцінювати власну творчу діяльність.

Важливим завданням є формування активної особистості молодших школярів, і ступінь удосконалення процесу пізнання навколишньої дійсності прямо залежить від чутливості, рівня розвитку відчуттів і наочно-образного мислення дітей. У навчанні розвиваються переважно репродуктивні здібності учнів, а більш складні, якими є творчі здібності потребують розвитку та вдосконалення. Відповідно, творча діяльність властива тільки людині.

Діти молодшого шкільного віку наділені природою можливостями для творчого розвитку, важливо відшукати шлях реалізації природних можливостей і досягнення найбільших здобутків у творчій діяльності. Творчість є призначенням в різних ступенях вираження своїх задумів і постійним супутником розвитку дітей.

Виокремлюються суперечливості в теоріях, де визначається здатність до творчості особистості, яка є вродженими можливостями. Учні не народжуються з творчою природною активністю, тому творчість має розвиватися у створених сприятливих умовах навіть при відсутності частково вроджених нахилах, які компенсуються розвитком споріднених задатків.

Геніальними називають дітей з індивідуальними природними можливостями, які мають певні закономірності прояву. Процес становлення та розвитку творчих здібностей базується на знаходженні та навчанні талановитих школярів.

Організація творчої діяльності залежить від спрямованості на індивідуальні та психологічні особливості учнів початкових класів, а також від

готовності вчителя застосовувати методи і прийоми роботи з обдарованими дітьми.

Обираючи необхідні методи та прийоми організації творчої діяльності, відзначаються вікові характеристики молодших школярів, специфіка їх інтересів, потреб, уподобань. Під час організації творчої діяльності доцільним є сприяння самостійному виконанню навчальних завдань учнями початкових класів.

Прояв образного мислення в творчій діяльності бере початок у практичних творчих завданнях, коли пропонується подолання певних труднощів, ускладнень, які мають різні за складністю завдань, а вирішення яких пробуджує розумові сили, коли учні мислять, знаходять цікаві вирішення завдань.

Життєві ситуації сприяють в організації творчої діяльності, а молодші школярі в адаптації до навколишньої дійсності виявляють бажання, прагнення до творіння в практичній діяльності.

Мета організації творчої діяльності полягає у самостійному втіленні задумів, можливість творчого вдосконалення прагнень, що призводить до відповідних творчих дій. Цінність в організації творчої діяльності визначається в постійному розвитку, необхідністю творчого пошуку учнів.

Процес творчості є своєрідним складним психічним станом спільно з інтелектуальними зусиллями молодших школярів.

На думку В. Моляко: «творчі здібності – вищий рівень розвитку інтелектуальних здібностей. Творча діяльність уяви знаходиться в прямій залежності від багатства та різноманітності попереднього досвіду людини, тому що цей досвід являє собою матеріал, з якого створюються основи фантазії» (В. Моляко, 2001).

Сприймання дійсності молодшими школярами зором і слухом є основою під час організації творчої діяльності, здійснюється нагромадження навчального матеріалу, який сприятиме розвитку уяви та фантазії. Потім відбувається процес осмислення навчального матеріалу для творчості.

Уроки образотворчого мистецтва є тією формою навчання, в якій проявляються творчі здібності молодших школярів, виявляється пізнавальна та творча активність учнів. Під час ліплення молодшими школярами втілюються художні образи з внутрішніми переживаннями до навколишньої дійсності.

Молодші школярі почуваються вільними та необмеженими в процесі ліплення, яке є захоплюючим на рівні з іншими видами художньої діяльності. У ліпленні присутня певна обмеженість у засобах виразності під час втілення своїх ідей і задумів, тому учням треба спиратися на творчі інстинкти, приймають несподівані рішення, прагнуть до самостійного використання образотворчих засобів.

Вироби учнів сприяють отриманню для вчителя можливості побачити внутрішній світ молодших школярів, зрозуміти суть їхнього творчого розвитку, тому процеси ліплення та міркування є взаємопов'язаними. У своїх виробках учні відображають власний світ через спостереження за реальною дійсністю, відтворюють побачене на папері. Серед характерних ознак виробів і композицій учнів є чіткість, зосередженість у процесі сприймання та сконцентрованість на об'єктах дійсності.

Засобами образотворчого мистецтва можна втілити задуми та почуття мимовільно, невимушено, з особистісною чутливістю. У них також можна прослідкувати невичерпний творчий потенціал під час формування емоційного стану учнів.

Розвинути особистісні творчі здібності можливо у прагненні до творчого процесу, розвитку уяви та почуттів, а творча уява є цінною у творчій діяльності. Ефективним методом організації творчої діяльності учнів початкових класів є метод прикладу творчого вчителя.

Діти молодшого шкільного віку здатні створювати найбільшу кількість цікавих і яскравих виробів і зображень. Знання про навколишню дійсність сприяють втіленню цікавих задумів та ідей.

В образотворчій діяльності молодших школярів поступово ускладнюються життєві прагнення та враження учнів, що відчувається у створенні виробів з проявами інтуїтивного втілення. Можуть виникнути навіть вікові переломні моменти в розвитку творчості, наявні труднощі у чіткості створення виробів, гармонійності сприймання, обмеженість в уявленнях, фантазіях та задумах.

Поступово молодші школярі дорослішають у творчій діяльності, коли повинні здобувати образотворчі знання та практичні вміння. Вагому роль відіграє навчання ліпленню, в якому пізнається специфіка діяльності майстра, різні пластичні художні матеріали та техніки, способи створення виробів і композицій.

Обізнаність учнів у творчій діяльності сприяє зникненню сумнівів у своїх здібностях, проявам чіткої зосередженості, набуттю відчуття впевненості, розкриваються природні нахили, здатність до самопрояву, удосконалення творчого розвитку.

Творчість молодших школярів прослідковується у власній індивідуальності в практичній діяльності протягом багатьох років. Однак, більшість дітей потребує вмілого керівництва вчителя, щоб уникнути труднощів у процесі творчості та підтримки стійких пізнавальних інтересів до образотворчої практичної діяльності.

Ліплення як один з основних видів образотворчої діяльності починається для молодших школярів з початку навчання у початкових класах. Різним художнім технікам з ліплення та вмінню ліпити доцільно навчати дітей з першого класу. У цей час учителю необхідно бути більш активним у творчій практичній діяльності на уроках образотворчого мистецтва.

Процес творчості проявляється в ліпленні, створенні виробів без тиску, бо пізнавальна активність можлива без примусу до праці. Кожен учень має право на відображення власних художніх образів.

Метою уроків, на яких організовується творча діяльність є гармонійний розвиток молодших школярів, їх залучення до процесу творчості. У процесі

художньої творчості відзначаються можливості у певній рівновазі, задоволеності, розвитку творчих здібностей на уроках образотворчого мистецтва, вміння аналізувати, міркувати, знаходити оптимальні рішення у життєдіяльності.

Мобілізація творчої діяльності праці на уроках образотворчого мистецтва може прискорити розвиток розумових дій, втілити цікаві художні образи, розвинути творчі здібності, спостережливість, гармонійність у відчуттях. У навчанні потрібно підсилити розвиток розумової та емоційної сфер молодших школярів.

Художня освіченість формує вольові зусилля, наполегливість, розвиток ініціативності, творчих здібностей мислення та проявів поведінки. У результаті визначається змістовність у пізнавальних процесах дійсності, прояви здібностей у створенні нових оригінальних творів. В образотворчій діяльності накопичення досвіду в молодшому шкільному віці сприяє організації творчої діяльності молодших школярів.

Завдання уроків образотворчого мистецтва багатоаспектні. На таких уроках виявляються оригінальність учнів, реалізується естетичний потенціал молодших школярів. Під час виконання практичних навчальних завдань проявляється творче самовираження. Завдання вчителя визначаються у розумінні значущості поважного відношення до учнів, збереженні індивідуальних рис і розвитку творчих здібностей.

На уроках образотворчого мистецтва розвиваються психічні процеси: увага, просторова уява, зорова пам'ять, дрібна моторика, почуття гармонії та краси, вміння зосереджуватися, наполегливість у процесі практичної художньої роботи (В.Берека, 2004, с. 6).

Зацікавити змістовністю уроків образотворчого мистецтва доцільно в аспекті художньо-естетичного виховання. Підсилення таких уроків відбувається продуманою та чітко організованою позакласною діяльністю, під час якої у вчителя досить вагома роль.

Навчально-виховний процес від учителя вимагає певного навантаження у складній та виснажливій творчій діяльності. Тільки творчий підхід вчителя сприятиме відновленню сил, натхненню та успішності у праці. Саме зміст образотворчого мистецтва є одним із засобів організації творчої діяльності молодших школярів.

На думку В. Сухомлинського: «творчість починається там, де інтелектуальні та естетичні багатства, засвоєні та здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу» (В. Сухомлинський, 1987, с. 61).

Суть організації творчої діяльності прослідковуємо в якісних змінах процесу пізнання молодших школярів, що відбувається як результат здобутих знань, умінь і навичок практичної художньої діяльності на уроках образотворчого мистецтва.

Організація творчої діяльності особистості містить структурні складові компоненти: емоційний, мотиваційний і пізнавально-діяльнісний.

Суть емоційного компонента визначається в емоційному сприйнятті особистості, передбачає різноманітні емоційні враження, підвищений емоційний фон у практичній художній діяльності, чутливість, вразливість, емоційні реакції, здатність до співпереживання.

Мотиваційний компонент у структурі творчої діяльності відзначається вирішальним значенням, бо мотиви характеризуються рушійною силою у практичній діяльності. Суть мотиваційного компоненту у спрямованості учнів на процес творчої діяльності з наявними мотивами та потребами у самовираженні, реалізації власних сил, сформованістю та стійкістю пізнавальних інтересів до творчої діяльності.

У пізнавально-діяльнісний компонент входять пізнавальні можливості молодших школярів, волюва регуляція дій і результати творчої діяльності. Пізнавальний аспект організації творчої діяльності виявляється в ініціативі учнів в інформаційній діяльності, нових шляхах і засобах показу власного ставлення в процесі виконання практичного завдання, можливості прояву

мисленнєвих операцій з нестандартними художніми образами, гнучким мисленням.

Вольові зусилля молодших школярів виявляються у цілеспрямованій і наполегливій діяльності, у витримці та подоланні труднощів, у тривалій зосередженості у творчості та завершенні практичної діяльності. Результати організації творчої діяльності відображаються у творчому опануванні навчальної інформації, усвідомленні її перетворення та створення творчих виробів.

Результатом організації творчої діяльності є розвиток творчих здібностей: нестандартного мислення, інтуїції, фантазії та творчої уяви, емпатії. Саме у творчій активності здійснюється розвиток творчого потенціалу учнів, їхня реалізація у процесі творчості.

Специфіка творчої практичної діяльності зумовлюється визначенням ціннісних орієнтирів, потреб, досвіду, навичок, природного потенціалу, що є основою зовнішніх і внутрішніх особистісних рис.

Організація творчої діяльності не завжди призводить до створення нових продуктів діяльності. Але у цих продуктах і у процесі творчості вагоме значення має розвиток особистості, бо становлення суспільства можливий через розвиток кожної особистості.

Таким чином, організація творчої діяльності є важливою для молодших школярів, відіграє вагомую роль у навчанні. Розвиток творчих здібностей до творчості є частиною розвитку творчого потенціалу, що характеризується цілісністю емоційного стану, проявом вольових сил, рис особистості і певною енергією, яка розкриває творчі можливості у практичній діяльності.

1.3. Особливості уроку образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів

Вагоме значення для організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва відіграють пластичні матеріали. На

уроках образотворчого мистецтва емоційні переживання в учнів викликають твори скульптури, які впливають своєю формою, лініями, фактурою.

Скульптура відіграє важливе значення для навчання молодших школярів, сприяє розвитку зорового сприймання, образного мислення, пам'яті. Скульптура в сукупності з іншими видами образотворчої діяльності формує естетичний смак і почуття прекрасного до навколишньої дійсності.

У процесі ліплення формуються уявлення про предмети. Правильне співвідношення частин предметів, відмінність головного від другорядного в передачі задуму передається за допомогою ліплення.

Завдяки скульптурі надається тривимірне зображення предмета. Досить часто предметом скульптурних зображень є людина, а також тварини, неживі предмети. Скульптуру можна спостерігати з різних боків, відповідно треба розташувати її для кращого сприймання.

Робота з пластичними матеріалами допомагає розвивати у молодших школярів уміння та навички ліплення, просторові уявлення, дрібну моторику, сенсорні якості, зображення в об'ємі тощо.

До пластичних матеріалів відносять: пластилін, повітряний пластилін, глина, солоне тісто та ін. Досить поширені у використанні пластичні матеріали: пластилін, солоне тісто та глина. Пластилін є універсальним пластичним матеріалом, який широко використовується на уроках образотворчого мистецтва.

Об'єктами ліплення є рослини, дерева, квіти, овочі, кущі, будинки, люди, птахи, казкові герої тощо. Практичні вміння та навички з ліплення розвиваються у процесі створення виробів.

Глина є більш еластична та піддатлива, нейтрального кольору, її треба перевіряти на пластичність. Для перевірки пластичності глину розкочують, згинають. Якщо поверхня залишилася гладкою, не тріскається, тоді глина є придатною для ліплення.

Глину очищують від камінців, паличок тощо, подрібнюють, висипають у відро або інший посуд і заливають водою, щоб отримати рідку масу, потім

треба процідити крізь сітчасту тканину в чистий посуд і залишити для випарювання. Коли глина стане густою її вимішують, поділяють на шматки і складають у пакети, щоб вона не пересихала. У такому вигляді зберігають глину, інколи бризкають на неї водою.

Пластилін є не таким пластичним, але завдяки йому є можливість створювати композиції в кольорі з окремих предметів, іграшок та ін. Пластилін потребує розігрівання, піддається обробці, гірше змивається водою і може залишати жирні плями. Використовують пластилін для того, щоб виріб довго зберігав свою форму, був твердішим його можна обсипати борошном. Після того, коли борошно вбере жир з пластиліну, виріб можна розфарбувати.

Скульптура означає ліпити, вирізати, висікати, і робота з ліплення сприймається як самостійна складова скульптури. Ліплення застосовують у будь-якій скульптурній роботі, що розпочинається з виконання моделі, потім йде перехід в інший матеріал.

Ліплення класифікують за матеріалом з: глини, пластичного тіста, пластиліну, інших м'яких матеріалів. Кожен з матеріалів має свої особливості та можливості, їх не треба замінювати один на інший, а використовувати різні матеріали в залежності від мети і завдань уроку. На це треба зважати під час планування роботи з учнями.

Глина є природним матеріалом, який застосовують у виготовленні іграшок, посуду та інших предметів побуту. Пластилін гірше піддається обробці, його потрібно розминати, розігрівати перед ліпленням.

На уроках образотворчого мистецтва в початкових класах найчастіше використовується ліплення з пластиліну, повітряного пластиліну, бо для роботи з глиною потрібні додаткові заняття для обробки та вдосконалення готових виробів. А прийоми та способи ліплення з глини та пластиліну схожі.

Пластилін є штучним матеріалом, спеціально створеним для ліплення та моделювання. Виготовляється з очищеного та подрібненого порошку глини з додаванням воску, гліцерину, барвників, жирів, інших речовин, від яких залежать властивості певного виду пластиліну.

Особливості роботи з пластиліном на уроках образотворчого мистецтва:

- дрібна пластика у визначених розмірах та потенційними можливостями пластичних матеріалів;
- робота відбувається відразу в потрібному кольорі, зі створенням додаткових кольорів;
- пластилін не вимагає додаткової підготовки;
- створює об'ємні вироби, рельєфні зображень, що використовує його як вид техніки;
- при необхідній температурі добре тримає форму і пластичність.

Під час роботи з глиною та пластиліном використовують стеку, інструмент, яким можна робити надрізи, знімати зайву глину або пластилін, загладжувати нерівності, з'єднувати та виділяти дрібні деталі виробу та ін. Стеки можна придбати у торгових мережах або виготовити самостійно, коли пластмасову або дерев'яну паличку з одного боку загострюють, а з другого боку роблять у вигляді лопатки.

За змістом ліплення буває предметним, сюжетним, декоративним, комплексним.

У предметному виді ліплення учні ліплять окремі конкретні зображення: фрукти, овочі, іграшки, тварин, побутові предмети, фантазійні істоти, транспорт тощо. Зображення окремих предметів для школярів є простішим, ніж в малюванні.

Дітьми досить швидко опановуються зображення предметів конструктивної, а не пластичної форми. Учні можна зорієнтувати до правильного зображення тварин спочатку конструктивним, а потім пластичним способами.

У практичній діяльності з ліплення використовують такі способи ліплення, зокрема: конструктивний, пластичний і комбінований.

Найпростіший спосіб – це конструктивний, коли виріб ліпиться з окремих частин. Наприклад, ліплення пташки: спочатку роблять тулуб,

голівку, дрібні деталі, підставку і потім з'єднують усі частини та надають фігурці пташки характерних ознак.

Складніший спосіб – пластичний, коли відбувається ліплення з цілого шматка, з якого витягуються частини тіла, дрібні деталі тощо. Розпочинають учні ліпити цим способом фрукти, овочі, іграшки та ін. Наприклад, під час ліплення коника з цілого шматка пластиліну утворюють потрібну форму, витягують голову, вуха, гриву, хвіст, ноги та за допомогою стеки надають характерних ознак.

У комбінованому способі поєднується ліплення з цілого шматка та з окремих частин і деталей. Наприклад, з цілого шматка ліпимо частину пташки: тулуб, голову. Потім готуємо окремо дрібні деталі, підставку, та з'єднуємо їх.

Крім того, у процесі ліплення птахів, тварин, казкових персонажів доцільно використовувати прийоми рельєфного ліплення: невеличкі шматочки пластиліну мають накладатися на основу, а потім стекою або пальцями примазуватися до неї. Далі виробу надається потрібна форма, таким способом виліплюються рибка, тварина у зоопарку тощо.

Основними прийомами формоутворення у ліпленні є скочування кульки рухом напівзігнутих долонь хрест-навхрест, розкочування шматочка долонями, які з'єднуються човником і з почерговим рухом відбувається сплющування, вдавлювання, згинання, витягування, відгинання країв, відтягування, скручування, прищипування, защипування краю.

Додатковими прийомами є вирізування, видавлювання, просікання, розріз. Прийоми з'єднання деталей: притиснення, з'єднання, врізання, примазування, насадка на каркас. Прийоми обробки форми: згладжування, декорування різними інструментами та матеріалами, прийоми передачі фактури.

У сюжетному ліпленні дітьми створюються сюжетні композиції, в яких окремі образи пов'язані між собою. Так, за змістом персонажі однієї казки розміщуються в просторі, об'єднуються в сюжет на загальній основі, пропорціям, які однакові чи різних розмірів згідно з сюжетом, за динамікою,

коли рухаються, тримаються за руки, дивляться один на одного тощо. Сюжетне ліплення вимагає часу, великого обсягу роботи, планується заздалегідь.

У декоративному ліпленні учнями створюються декоративні або декоровані вироби: вази, панно, ліпні орнаменти, вироби з мотивів декоративної пластики. Декоративні вироби є образами, близькими для світосприймання та світовідчуття дітей, доступні для розуміння та засвоєння ними.

Спорідненість дитячої творчості з образотворчим мистецтвом проявляється у сприйнятті дійсності. Ліплення за мотивами пластики ознайомлює учнів з унікальними образами та збагачує їх способами ліплення, школярі чітко розуміють художню особливість як художній образ. Приклади виробів демонструють в єдності форми та змісту, особливостей композиції.

Декоративне ліплення навчає учнів попередньо обміркувати тему, створити ескіз виробу, умовно вирішити форму предмета, декоративно заповнити простір.

Уроки образотворчого мистецтва розвивають творчі здібності учнів, мають вплив на їхній емоційний стан, переживання, прояв почуттів, образне мислення, здатність сприймати дітьми красу навколишнього світу, їх естетичне ставлення до подій у житті.

Л. Любарська відзначає, що уроки образотворчого мистецтва доцільно організовувати за основними аспектами образотворчого мистецтва, які передбачають:

- чіткість етапів і елементів уроку, зважаючи на художню творчість: сприймання об'єкта, формування свого творчого задуму про об'єкт, його творче створення;
- структурну різноманітність художніх образів у творчій діяльності;
- залучення учнів до співпереживання, створення відповідного емоційного налаштування до теми уроку, через планування в структурі уроку

ігрових ситуацій, казкових моментів, інтеграцію різних видів образотворчого мистецтва тощо (Л. Любарська, 2002, с.52).

Важливим на уроці образотворчого мистецтва є дотримання вчителем зазначених аспектів, що успішно вплине на організацію творчої діяльності учнів.

Особливості уроку образотворчого мистецтва:

- зміст уроку має бути емоційним для учнів;
- творчі здібності учнів виявляються та сприяють образотворчій практичній діяльності;
- доцільно під час уроків поєднувати творчість учнів із залученням їх до вивчення художньої культури.

Ознайомлення учнів зі світом образотворчого мистецтва сприяє збагаченню розуму, емоцій, надає можливість формувати чуйне відношення, вміння зрозуміти красу в дійсності, при цьому мета та завдання враховують вікові та індивідуальні особливості молодших школярів.

Навчити учнів спостерігати за навколишнім світом, усвідомлення візуальних сприйнятих вражень і розвиток спостережливості є вагомими навчально-виховними завданнями уроків образотворчого мистецтва. Також це є важливим для розвитку розумових сил учнів.

Особливого відзначення потребує формування зорової системи молодших школярів на уроці, бо навчальна інформація про навколишню дійсність отримується візуально. Розвиток наочно-образного мислення, його стимулювання на уроках образотворчого мистецтва є найважливішим елементом мислення та інтелектуальної діяльності учнів.

У підготовці та проведенні уроків образотворчого мистецтва з використанням пластичних доцільно врахувати особливості художньої творчості молодших школярів.

Обов'язковими елементами уроку образотворчого мистецтва є зацікавленість ним, емоційність і захопленість. Захоплення учнів проявляється

у складному стриманні емоцій, під час ліплення діти одночасно можуть посміхатися, розповідати, дивуватися, вигукувати, радіти.

Такт учителя, доброзичливість у зверненні до учнів, зацікавленість роботою мають вагомий вплив на дітей, вони поважають один одного, виявляють більш стриману поведінку. Захопленість учнів практичною діяльністю надають урокам образотворчого мистецтва певної специфіки у проведенні, діти більш впевнені та розкуті (А.Давайло, 2001).

Найпоширенішим типом уроків образотворчого мистецтва є комбінований, чітко регламентована структура якого має логічні макро і мікроетапи.

З етапу організації класу до уроку відбувається підготовка та перевірка наявних необхідних матеріалів на уроці. Вчителем до уроку проводиться підготовка наочності: зразків виробів, ілюстрацій тощо.

На етапі вивчення нового матеріалу перед учнями окреслюються вимоги до чіткості в усвідомленні навчального завдання, особливостей роботи над темою уроку. Доцільною є здійснення демонстрації з коментуванням кращих зразків створення подібних виробів з ліплення. Така організація творчої діяльності сприяє вдосконаленню художніх умінь і навичок дітей, є цілеспрямованою, свідомою діяльністю з чітким уявленням результатів праці.

Учитель має знайти способи для відгуків та зацікавленості учнів темою уроку, прагнення оволодіти образотворчою грамотою, створення атмосфери творчої діяльності та розвитку пізнавальної діяльності, під час якої діти отримують естетичне задоволення.

Пояснення навчального матеріалу з образотворчого мистецтва має бути з наданням конкретних знань та уявлень з теми уроку, розвитку вмінь спонукати до самовдосконалення, бажання творити перетворюється в художні потреби. В цьому аспекті пропонуються цікаві відомості з життя та творчості видатних художників, їхні задуми, художні вироби, репродукції картин тощо.

Під час ліплення на уроці учитель має чітко та доступно проаналізувати предмети для постановки, особливості будови та пропорції, їхнє положення у

просторі, кольори та відтінки тощо. Потрібним є демонстрування вчителем послідовності створення виробу безпосередньо пластичними матеріалами та фотозображеннями на папері.

У роботі з додатковою наочністю вчителем пропонуються для опрацювання вироби, ілюстрації, репродукції картин, малюнки з образотворчого мистецтва, які учні уважно розглядають, а потім виконують навчальні завдання з визначення їхньої приналежності до виду та жанру, виявлення головного задуму художнього твору, висловлення власних вражень.

Основною метою уроку образотворчого мистецтва є оволодіння учнями практичними вміннями та навичками в творчій діяльності. На практичну діяльність пропонується найбільше часу. Здійснення навчально-виховного процесу без надмірного перевантаження школярів шляхом захоплюючої образотворчої діяльності, коли учнями здобуваються, поглиблюються та удосконалюються уявлення, вміння та навички різних видів і жанрів образотворчого мистецтва.

Перед практичною роботою вчителем з'ясовується розуміння дітьми правильності у створенні готового виробу, відзначається активність та ініціативність школярів у відповідях під час актуалізації опорних знань, при повторенні вивченого матеріалу, здійсненні аналізу творів образотворчого мистецтва.

Етап самостійної практичної діяльності школярів на уроці займає найбільшу кількість часу, може продовжитися до його завершення, коли часу на якісний аналіз готових виробів у вчителя може не вистачити. Завершення кожного уроку має відбуватися з чітким підсумком узагальнюючого змісту. При необхідності можна пропонувати домашнє завдання.

Обов'язкової мотивації потребує оцінювання готових виробів, яке відбувається вербально. Завданням учителя є чіткість у підготовці до об'єктивного аналізу та коментування виробів з ліплення за якістю їх створення.

Оцінювання є важливим у виховному значенні, під час якого на готові вироби звертається увага вчителем на художню старанність і акуратність у виконанні школярів, виразність у виробах художніх образів, прояв самостійності під час виконання навчальних завдань, прояв творчих здібностей учнями.

На етапі оцінювання виробів учнів відбувається демонстрація та виставка найкращих виробів. Під час коментування готових виробів учитель має проявити тактовність, увагу та врахувати індивідуальність учнів, щоб у дітей не було розчарування в подальшому в результатах творчої діяльності, стимулювати оволодіння образотворчою грамотою, практичними вміннями та навичками з ліплення, розвитку творчої активності.

Готові найкращі вироби з ліплення учнів мають бути позитивно оцінені вчителем з метою розвитку творчої ініціативи та бажання творити, демонстрація виробів та побажання вчителя мають бути тактовними з відзначенням недоліків, та вагомими рекомендаціями про удосконалення подальших виробів з ліплення.

Таким чином, організація творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів залежить від розподілу практичних творчих завдань, провідними серед яких є художні розвивальні та виховні на рівні з навчальними вправами та завданнями. Головним є виконання художньої діяльності, в якій розвивається певний рівень творчої свідомості учнів, визначається ступінь залучення дітей до загальнокультурних процесів.

Висновки до першого розділу

З аналізу наукових джерел можна зробити висновки.

Процес організації творчої діяльності надає молодшим школярам можливості до активізації власних здібностей, інтересів, уявлень, потреб у знаходженні певних форм прояву практичної активності. Творче відношення

молодших школярів до навколишньої дійсності сприяє усвідомленню особистісних здатностей, емоційному налаштуванню, наданню сміливості власним діям.

Більше теоретичне та практичне значення належить процесу налаштування учнів на творчу діяльність, який сприяє створенню умов для формування творчих здібностей та пізнавальної активності молодших школярів.

У творчій діяльності переважає домінування власних вольових зусиль учнів, які спрямовані на розкриття їхніх важливих сил. В особистісній творчій активності школярів виявляються мотиви внутрішніх інтересів і потреб творити, що є основою пізнавальної активності та взаємодії свідомих і підсвідомих процесів.

Під час творчої діяльності розвивається творчість, що може долати суперечності та проблемні ситуації, характеризується певною самостійністю в діях, важливими умовами яких є прийняття самостійних творчих рішень.

Організація творчої діяльності учнів початкових класів ґрунтується на творчих здібностях та активності особистості, що має спрямованість на художнє перетворення навколишнього світу та практичної діяльності.

У працях психологів і педагогів висвітлюється найбільш сприятливий період для організації творчої діяльності та прояву творчих здібностей є саме молодший шкільний вік, якому властиве досить активне усвідомлення учнями чуттєвого досвіду, оволодіння виразними засобами, художніми матеріалами та техніками, пізнання навколишнього світу та формування художньо-естетичного довілля. Одними з найбільших можливостей молодшого шкільного віку є забезпечення інтенсивного розвитку художньо-практичних і розумових здібностей.

Організація творчої діяльності молодших школярів безпосередньо здійснюється саме на уроках образотворчого мистецтва, які відіграють вагомую роль. Уроки образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів безперечно вводять дітей у світ творчості, долучають їх до

вивчення надбань образотворчого мистецтва, сприяють відчуттям задоволення від змісту власної творчої діяльності.

Організація творчої діяльності базується на ефективному створенні відповідних умов на уроках образотворчого мистецтва для розкриття творчого потенціалу учнів.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАСТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

2.1. Дослідження стану організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів

Перевірка стану організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів відбувалася за результатами, які були отримані під час проведення констатувального експерименту. У дослідженні брали участь 47 молодших школярів і 18 педагогів початкових класів опорного закладу «Довгопільський ліцей» Конятинської сільської ради Вижицького району Чернівецької області.

Метою констатувального експерименту є: визначити стан організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів.

Вказана мета зумовлює визначення критеріїв і рівнів організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва на основі структури з компонентами: мотиваційним, емоційним і пізнавальним.

Експериментальними методами дослідження є: опитування, анкетування, аналіз творчих практичних виробів і робіт школярів з використанням пластичних матеріалів, педагогічне спостереження, математичне оброблення даних.

Результати констатувального експерименту у дослідженні оцінювалися за такими критеріями:

Емоційний: відзначається особистісними якостями учнів: відчуттям захоплення та милування красою, почуттям натхнення та піднесення, у здатності виявляти емоції на естетичність у навколишній дійсності.

Мотиваційний: прояв молодшими школярами інтересів до виконання образотворчої діяльності, наявність потреби у самостійному вираженні пластичними матеріалами, прояв прагнень у самореалізації у процесі створення художніх образів навколишньої дійсності.

Пізнавальний: активність учнів у пізнанні навколишнього світу та змісту вивчення образотворчого мистецтва, чітке усвідомлення об'єктів дійсності та різних способів у їх створенні пластичними матеріалами у творчій діяльності, образне мислення та знання виразних засобів скульптури, наявна інтуїція та дієвість творчої уяви та фантазії.

З опорою на критерії та показники у процесі в контексті констатувального експерименту відзначимо три рівні організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів: високий, середній і низький.

На високому рівні організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів учні мають якості:

- відчуття милування та захоплення красою природи, почуття та прояв емоційного відгуку на естетичність довкілля, активність у прояві своїх почуттів, демонстрація емоційного ставлення, зацікавленість у сприйманні предметів та об'єктів дійсності, в різних формах висловлення своїх задумів у створенні художніх образів;

- прагнення до створення образів навколишньої дійсності, прояв стійких інтересів до практичної діяльності, прояв бажання до самостійного вираження пластичними матеріалами в образотворчому мистецтві;

- прояв активності у пізнанні довкілля та змісті вивчення образотворчого мистецтва, осмислення об'єктів навколишньої дійсності та способів створення їх пластичними матеріалами, прояв наочно-образного

мислення, знань про засоби виразності у ліпленні, прояв дієвих творчої уяви та фантазування, чіткість у втіленні основних ознак виробів з ліплення, виразність будови і пропорцій цілого відносно частин виробу, вміння знаходити гармонійність в об'єктах довкілля, вияв самостійності та оригінальності у композиції виробу, опанування пластичними художніми матеріалами та техніками в практичній діяльності, творчість у реалізації художніх образів.

Середній рівень організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів відзначається в учнів початкових класів:

- наявна зацікавленість об'єктами та предметами довкілля, спроби втілення певних художніх образів у ліпленні, наявність одноманітних висловлювань в естетичних задумах, прояв стриманості під час демонстрації емоційного стану;

- мотивами в образотворчій діяльності є прояв прагнень до більшого опанування змісту образотворчого мистецтва та зацікавленості ним, у створенні художнього образу пластичними матеріалами наявні уява та фантазія завдяки стимулюванню вчителя;

- відбувається створення предметів за допомогою вчителя, їх пропорцій, є невпевненість у створенні образів пластичними матеріалами у засобах виразності, оволодіння окремими пластичними художніми матеріалами та техніками, незначні помилки у створенні виробів, незначні труднощі у деталізації предмету зображення.

Низький рівень організації творчої діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів відзначається:

- емоційність має прояв у байдужості до об'єктів і предметів сприймання, пасивність у процесі створення художніх образів пластичними матеріалами, вираження вербальних думок про побачене, небажання показати свій емоційний стан;

– перевага мотивів в одержанні схвалення своєї образотворчої діяльності, домінування репродуктивної суті та відсутності інтересів у доборі виражальних засобів у ліпленні: правильних форм, об’ємів, пропорцій, ліній, кольорів та ін.;

– пізнавальна діяльність відбувається за допомогою вчителя, переважно відсутні власні задуми про художній образ, у практичних виробках з ліплення не відтворюються об’єкти зображення, неусвідомленість пропорцій та неправильний вибір виразних засобів ліплення, слабе оволодіння пластичними художніми матеріалами, у практичній роботі виникають труднощі в розпізнаванні об’єктів дійсності.

Згідно показників емоційного критерію організації творчої діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів ми здійснювали педагогічне спостереження за особливостями творчої діяльності з ліплення на уроках образотворчого мистецтва, специфіки естетичного сприймання навколишньої дійсності з подальшим втіленням у практичних скульптурних виробках і творах та ін.

У процесі спостережень ми узагальнювали інформацію про емоційний стан учнів у відгуках під час споглядання творів образотворчого мистецтва, милування красою природи в активних або пасивних висловлюваннях емоцій і почуттів, підбір різних способів образотворчої діяльності висловлювання задумів про художні образи в ліпленні, особливості демонстрації свого емоційного стану невимушено, стримано, сміливо, а також сприймання художніх образів із цікавістю або байдужістю.

Відповідно, результати прояву емоційності під час організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів, а також особливості естетичного сприймання учнями об’єктів дійсності представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Результати прояву емоційності в організації творчої діяльності на
уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням
пластичних матеріалів**

Рівні	Кількість учнів (у %)
високий	43,7
середній	38,4
низький	17,9

Отже, високий рівень мають переважна більшість молодших школярів (43,7%), які демонстрували активність у висловленнях власних почуттів, підбирали різноманітні способи у вираженні задумів під час створення художніх образів пластичними матеріалами, сміливо демонстрували свій емоційний стан і цікавість у процесі сприймання предметів і об'єктів навколишнього світу.

У 38,4% молодших школярів прослідковується середній рівень емоційного стану у творчій діяльності на уроках образотворчого мистецтва, що проявляється в зацікавленості об'єктами навколишньої дійсності, у вираженні естетичного ставлення від побаченого звичними способами у ліпленні у створенні художніх образів, демонстрація емоційного стану відзначається переважно стриманістю.

Найменше учнів (17,9%) мають низький рівень, який відзначається байдужим відношенням до сприймання предметів, явищ, об'єктів дійсності, демонстрацією своїх емоцій з певним побоюванням, не проявлялися на художні образи реакції, не було вираження думок про побачене, в емоціях і почуттях переважає пасивність.

Виявлення мотивів у молодших школярів до організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів, інтересів до змісту образотворчої діяльності нами проводилися опитування, анкетування, бесіди.

Школярам задавалися питання, що сприяє їх стимулюванню до творчої діяльності: одержання найвищої оцінки, зацікавленість змістом уроку з ліплення, прагнення отримати знання про пластичні матеріали, особливості скульптури як виду образотворчого мистецтва, здобути практичні вміння та навички з ліплення, схвалення оточуючих, прагнення у прояві своїх здібностей.

У результаті організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва нами відзначалася оцінка мотивів в учнів займатися творчою діяльністю. Зокрема, мотиви «отримати високу оцінку», «схвалення оточуючих» були незадовільними для мотивації, мотиви «прагнення здобути практичні вміння та навички з ліплення», «зацікавленість змістом уроку з ліплення» – це середня оцінка мотивації, мотиви «отримати знання про пластичні матеріали», «прагну проявити здібності» були найвищими в мотивації.

Результати виявлення мотивів учнів до організації творчої діяльності подано на рисунку 2.1.

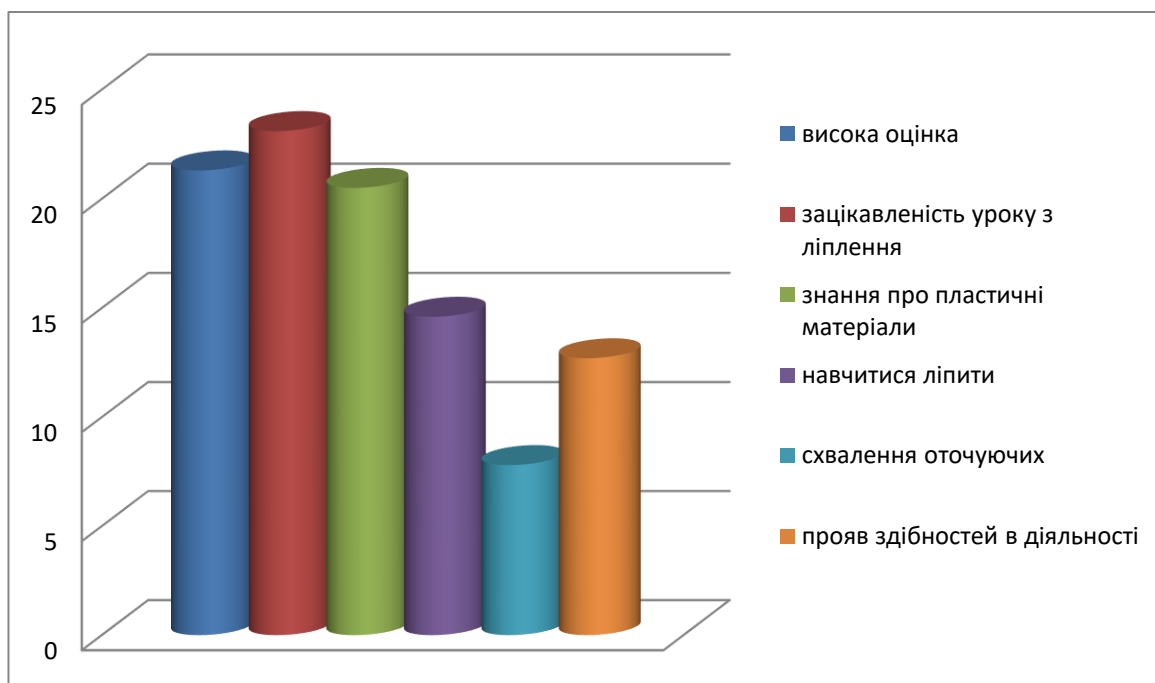

Рис. 2.1. Результати виявлення мотивів у молодших школярів до організації творчої діяльності

Для 23,1% респондентів вагомим був мотив зацікавленості змістом уроку з ліплення, 21,3% учнів продемонстрували показник одержання найвищої оцінки, а 20,5% молодших школярів мають бажання отримати знання про пластичні матеріали та особливості скульптури як виду образотворчого мистецтва. Кількісні результати мотиву у прагненні здобути практичні вміння та навички з ліплення – це 14,6% опитаних і 12,7% учнів у прояві здібностей в творчій діяльності. Показник у 7,8% учнів відзначився у мотиві схвалення оточуючими досягнень школярів.

Для виявлення мотивів у творчій діяльності молодших школярів і вагомого значення одного з видів образотворчої діяльності ми пропонували анкетування, під час якого з'ясували вид діяльності, який є для учнів найбільш цікавим і захоплюючим.

Учням пропонувалося анкетування «Мій улюблений вид образотворчої діяльності» (див. Додаток А), метою якого було відзначення того виду образотворчої діяльності, що має переважаюче значення та найбільше вподобань.

Результати виявлення значущого виду образотворчої діяльності для молодших школярів подано на рисунку 2.2.

За результатами дослідження більшість респондентів (29,4%) проявляють інтерес до усіх видів образотворчої діяльності, 21% дітей назвали малювання живописними матеріалами, ліплення вказали 19,7% учнів, 18,1% школярів цікавляться малюванням графічними матеріалами і 11,8% опитаних захоплюються створенням аплікацій.

У процесі опитування прослідковується прагнення більшості учнів до організації творчої діяльності на уроках, що можливо завдяки доступності пластичних матеріалів і засобів, їхнім продуктивним впливом і результатами практичної діяльності.

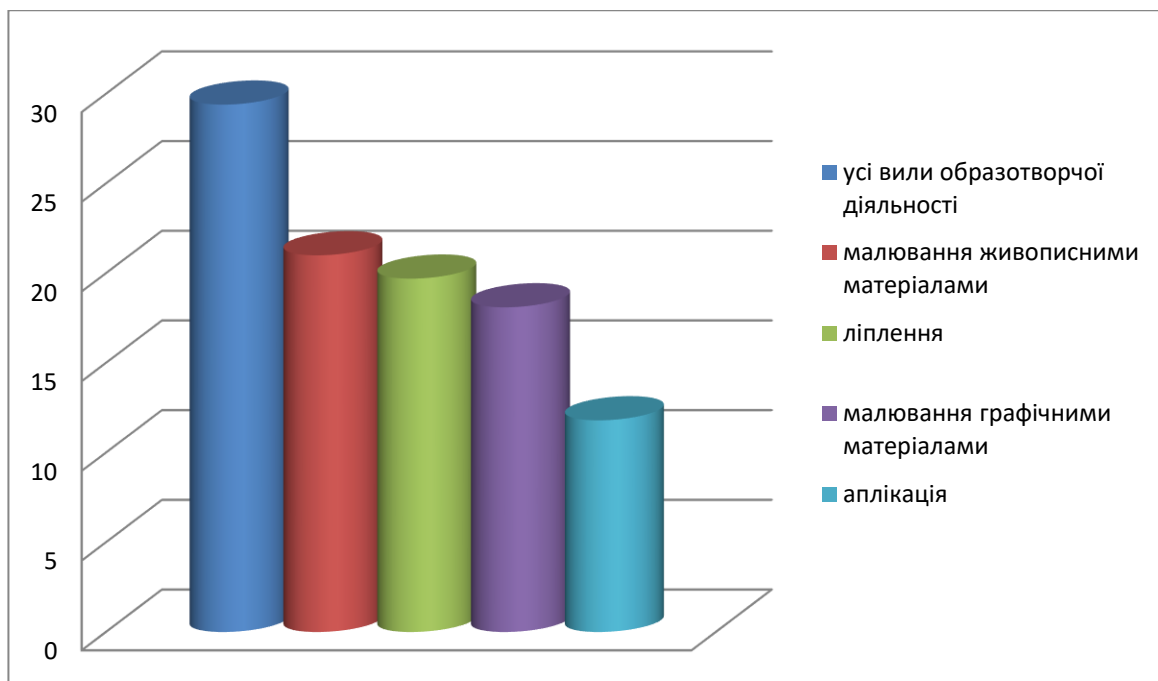

Рис. 2.2. Результати вибору учнями початкових класів значущого виду образотворчої діяльності

Узагальнені результати у виявленні мотивів молодших школярів до творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва демонструє таблиця 2.2.

Таблиця 2.2

Результати у виявленні мотивів молодших школярів до творчої діяльності

Рівні	Кількість учнів (у %)
високий	33,2
середній	38,2
низький	28,6

Відзначимо, що більшість учнів знаходяться на високому (33,2%) і середньому (38,2%) рівнях мотивації в організації творчої діяльності, що демонструє розуміння вагомого значення образотворчої діяльності з використанням пластичних матеріалів. Проте, 28,6% школярів мають низький

рівень мотивації до творчої діяльності, що потребує змістовної та систематичної роботи вчителя.

Під час експерименту для отримання даних з пізнавального критерію ми запропонували молодшим школярам творчі практичні завдання з ліплення «Оживи фігури в пластиліні» та «Ліпимо піктограми» (див. Додаток Б), з метою визначення рівня розвитку наочно-образного мислення, прояву творчої уяви та фантазії.

У практичному завданні «Оживи фігури в пластиліні» учні отримували картки із зображенням геометричних фігур і використовуючи пластилін повинні були створити цікаві за змістом художні образи з відповідним до задуму художньо-естетичним виглядом.

У творчих завданнях «Ліпимо піктограми» молодші школярі повинні були виліпити об'єкти та предмети навколишньої дійсності. За допомогою пластичних матеріалів та інструментів виконувалися завдання із зображення квітки, веселки, бджілки. А також пропонувалися складніші практичні завдання: виліпити осінь, Україну, друзів, писанку, торт, квіти у вазі, ялинку, котика, лісову галявину та ін.

У процесі проведення творчих практичних завдань спостерігалася зацікавленість у дітей новизною та незвичайністю завдань. Більшість учнів виявили ініціативу під час ліплення, але небагато школярів проявили самостійність у виконанні практичних завдань. Тому, учні потребували допомоги від учителя для усвідомлення змісту завдання, для створення асоціацій з художніми образами пропонувалися описи, елементи інших видів образотворчої діяльності. Спостерігалися діти, які були невпевнені та несміливі у самостійних творчих діях при виконанні завдань.

Під час виконання завдань тестування учні з цікавістю та захопленням «оживлюють фігури», виявляють індивідуальність у створенні художніх образів, використовують деталі форми, об'єму, кольори і надають виробам естетичного вигляду.

Виконання творчих завдань молодшими школярами завершувалося оригінальними творчими роботами, які демонстрували незвичайні уявлення про художні образи об'єктів навколишньої дійсності, а саме: тварин, казкових героїв, пори року та ін.

На середньому рівні відзначилися учні, які у практичних виробках ліпили цікаві деталі, додавали різноманітні кольори, але потребували допомоги вчителя. Також, учні мали низький рівень у результаті виконання практичних завдань, змогли виліпити тільки частину об'єкта зображення без деталей і необхідних засобів виразності.

Кількісні результати рівнів організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів за пізнавальним критерієм представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів за пізнавальним критерієм

Рівні	Кількість учнів (у %)
високий	28,8
середній	37,4
низький	33,8

Відповідно, рівень прояву творчої уяви та фантазії, розвитку образного мислення переважає середній в 38,2% учнів, на низькому рівні знаходяться 34,6% молодших школярів, а високий рівень демонструють тільки 27,2% респондентів.

Для виявлення значущості між репродуктивною або творчою діяльністю на уроках образотворчого мистецтва нами здійснювалося анкетування вчителів початкових класів «Визначення творчих здібностей учнів початкових класів» (див. Додаток Б). Відзначимо, що більшість респондентів (53,7%) наголошують на репродуктивних видах діяльності, а 35,3% учнів вказали на

уподобаннях до творчої практичної діяльності на уроках образотворчого мистецтва, і, все ж таки, 11% молодших школярів не виявляють цікавості до образотворчої діяльності.

Кількісні показники організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів за відповідними критеріями та рівнями на констатувальному експерименті представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів на констатувальному експерименті (у %)

Рівні	Критерії			Середнє значення
	Емоційний	Мотиваційний	Пізнавальний	
високий	43,7	33,2	28,8	35,2
середній	38,4	38,2	37,4	38
низький	17,9	28,6	33,8	26,8

Відзначимо, що за результатами констатувального етапу дослідження на високому рівні організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів знаходиться 35,2% учнів, які брали участь в експерименті. Але, найбільше респондентів (38%) від усіх учнів мають середній рівень організації творчої діяльності. І, все ж таки, 26,8% молодших школярів показали низький рівень організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів.

Таким чином, результати констатувального експерименту демонструють, що молодші школярі з низьким і середнім рівнем організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів мають бути під цілеспрямованою педагогічною діяльністю вчителя. А учні з високим рівнем організації творчої діяльності

повинні мати ефективне педагогічне керівництво творчою діяльністю на уроках образотворчого мистецтва.

Звичайно, виникає потреба в обґрунтуванні та удосконаленні умов організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів, оновленні змісту навчання, методів і прийомів, що спрямовуються на цілісність навчально-виховного процесу у поєднанні під час формування знань, умінь і навичок учнів.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів

Суть поняття «умови» базується на стійких цілісних зв'язках декількох об'єктів, сприйняття яких спрямовується на певну зміну дійсності з вирішенням вагомих проблем. У науковій літературі широко розглядається специфіка у створенні оптимальних педагогічних умов.

Педагогічні умови визначаються як: «свідоме володіння способами і прийомами організації педагогічного процесу на основі синтезу теоретичних знань і практичних дій» (С. Гончаренко, 1997, с.338).

Ефективні педагогічні умови, які сприяють організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів відзначаємо такі:

- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів початкових класів під час вивчення пластичних матеріалів;
- використання різноманітних способів створення художніх образів пластичними матеріалами в практичній діяльності;
- стимулювання емоційних відгуків і почуттів молодших школярів у творчій діяльності з використанням пластичних матеріалів;

– застосування у творчій діяльності інтеграції змісту різних видів образотворчого мистецтва.

Сукупність цих педагогічних умов сприяє оновленні змісту, форм і методів навчання сприятимуть творчій діяльності учнів початкових класів, формуванню пізнавальної діяльності.

Педагогічна умова, яка є оптимальною під час розв'язання завдань дослідження, відзначається як врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів початкових класів під час вивчення пластичних матеріалів.

Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів початкових класів в навчально-виховному процесі пристосовує методи та прийоми навчання з педагогічним впливом вчителя з проявом індивідуальних характерних рис: здібностей, характеру, темпераменту, нахилів тощо з метою забезпечення розвитку гармонійної особистості. Найсприятливішими можливостями для творчої діяльності є розвиток творчих здібностей, схильностей, творчої активності, пізнавальних інтересів, які розкриваються при індивідуальному підході до учнів.

Від природи учнів мають різні задатки, які не піддаються зміні, вони здійснюють вагомий вплив на творчу діяльність молодших школярів, відносини з іншими.

Серед завдань учителя є виявлення творчого потенціалу учнів. Важливими факторами в організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів є виконання конкретних практичних завдань. У процесі виконання виявляється суть індивідуального та творчого потенціалу дітей. Зміст завдань відтворюють здатність до творчих результатів діяльності.

В освітньому процесі враховується індивідуальне сприймання навколишньої дійсності та уподобання учнів, що є чинником творчої діяльності. Цьому сприяють специфіка у виконанні навчальних вправ і завдань з образотворчого мистецтва, що розкривають прагнення молодших школярів,

потреби, інтереси, задуми, їхню участь у конкурсах, вікторинах, дидактичних іграх, мистецьких заходах активізують удосконалення задатків і творчих здібностей.

У процесі ефективних умов навчання учнями можуть бути отримані бажані результати в ліпленні різноманітними пластичними матеріалами. Важливо знайти таку діяльність для кожного школяра, оскільки здібності проявляються та розвиваються у творчій діяльності. Індивідуальна робота на уроках образотворчого мистецтва є формою практичної навчальної діяльності та розвитку творчих здібностей дітей.

На уроках образотворчого мистецтва потрібно пропонувати цікаві форми та види практичної діяльності зі зверненням уваги на індивідуальну роботу з учнями, урахувати індивідуальні потреби та особливості, інтелектуальні риси, уміння чітко усвідомлювати навчальний матеріал, володіти певним рівнем знань та вмінь, застосовувати творчу уяву та фантазію.

Складові творчого розвитку та індивідуальні характеристики учнів виокремлюються у внутрішні потреби особистісного стану та допомагають у практичній творчій діяльності, можуть виявитися в проявах творчих здібностей і чутливого сприйняття нового, участь у пізнавальних ситуаціях та прояві цікавості. У практичній діяльності проявляється оригінальність та нестандартність.

В навчально-виховному процесі при ознайомленні з художніми творами важливо виявити особистісне ставлення учнів до образотворчого мистецтва, що впливає на ціннісні орієнтири молодших школярів, їхні естетичні ідеали та інтереси. Особливості розвитку творчості учнів під час індивідуального підходу виокремлюються як розумові, творчі та художні здібності, прояв пізнавального інтересу до художніх і естетичних задумів.

В індивідуальному підході, який пов'язаний з творчим розвитком виокремлюється самостійність, характерними ознаками якої є прояв своїх поглядів, смаків, задумів, здатність до самостійного розмірковування,

знаходження цікавих рішень, уміння втілити свої задуми у сприйнятті та відчуттях навколишнього світу та художніх творів.

Індивідуальний підхід враховує здатність кожного учня відповідно до темпу навчання оволодіти певним обсягом навчального матеріалу. Індивідуальний підхід формує художні потреби та інтереси, розвиває вміння аналізувати навчальні ситуації на уроці, приймати необхідні рішення. Індивідуальна робота враховує індивідуальні прояви школярів у темпі діяльності та конкретній підготовці, базується на диференційованому навчанні згідно здібностей, нахилів, характерних рис у самотійному виконанні роботи.

В процесі творчої діяльності нестандартні та оригінальні ідеї учнів проявляються у видах образотворчого мистецтва, проявах індивідуального художнього виконання та залежать від поставленої мети.

Такий підхід у творчій діяльності стимулює роботу з пластичними матеріалами, сприяє впевненості у своїх силах, вільному вибору, руйнуванню певних стереотипів, забезпечує особистісне ставлення до кожного школяра під час розкриття власного потенціалу. Потрібною є пропозиція для учнів у створенні виробів за бажанням з проявами прагнення та інтересів.

На уроках образотворчого мистецтва врахування індивідуальних характеристик молодших школярів можливе за допомогою індивідуального підходу та творчого спрямування у навчанні, на яких ґрунтується індивідуальне стимулювання емоцій і почуттів дітей, прояві позитивного у мотивах і самовираженні у творчій діяльності.

Серед педагогічних умов організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів відзначимо використання різноманітних способів у створенні художніх образів пластичними матеріалами під час практичної діяльності.

Оскільки зміст творчості прослідковується у процесі самовираження учнів, що є вагомою потребою в практичній діяльності. Творча діяльність характеризується постійним нагромадженням художніх теоретичних знань, оволодінням практичними художніми вміннями.

У визначенні мети творчої діяльності на уроках з використанням пластичних матеріалів є створення художніх образів. Значна роль у цьому процесі належить засобам виразності: формі, об'єму, кольору, лінії та ін.

Зацікавленість молодшими школярами процесом ліплення сприяє глибшому пізнанню себе, бо у виробі міститься певний зміст, який розповідає про внутрішній стан, переживання через створення художніх образів. Потреба учнів до творчої практичної діяльності та самореалізації є особливою рисою учнів початкових класів у прагненні висловити свої відчуття у певній взаємодії в художніх образах через форми, лінії, силуети, кольори та ін.

У практичній діяльності відбувається привчання школярів до активного спостереження за об'єктами навколишньої дійсності, естетичністю в оформленні практичних виробів і робіт, відображення у виробі краси довкілля, обговорення творчих виробів і творів з ліплення для розвитку оцінних умінь і навичок, естетичних рис, виховання художніх смаків та ін. (В. Моляко, 2001).

Важливо максимально опанувати учням інформативний матеріал, розвинути вміння до самостійного здійснення пізнавальної діяльності, накопичування творчого досвіду. Результатом має бути оволодіння теоретичними знаннями, здійснення самостійної пошукової діяльності.

Забезпечення інформаційної функції у навчальному матеріалі з мистецтва відбувається з пропонування цікавих і пізнавальних фактів і відомостей про незвичайні об'єкти та предмети дійсності, яскраві предмети, які задовольняють допитливість учнів.

У процесі творчості може ускладнюватися без знання образотворчої грамоти з ліплення та практичних умінь використовувати засоби образотворчого мистецтва, якими є форма, об'єм, кольори, композиція, простір, лінії тощо.

У процесі оволодіння основами художньої діяльності з ліплення та засобами виразності, пластичними художніми матеріалами та техніками учні

можуть втілити у скульптурних виробах своє відношення до навколишньої дійсності.

Рівень розвитку почуттів молодших школярів сприяє виникненню потреби у творчості, яка базується на формуванні вмінь ліпити та зображувати завдяки основним законам, правилам, способам створення композиції. Учні в композиційній діяльності реалізують та розвивають творчий потенціал.

Метою створення художнього образу з використанням пластичних матеріалів є пояснення реальності, чіткий аналіз композицій. Художній виріб у певному естетичному образі може втілювати та формувати цілісний життєвий настрій. Таку специфіку можна створити завдяки проявам чутливості та емоціям через створення художніх образів, що має роль певного знаку пов'язаних з ними, що має вираження в чутливій формі сприйняття молодшими школярами.

У ліпленні школярі бачать цікаву захоплюючу гру, яка відбувається із взаємодією з емоціями у створених художніх образах. У дітей є наявними улюблені художні образи, що під час фантазування показують активність молодших школярів і прагнення до творчості.

В учнів початкових класів художні образи можуть створюватися з опорою на візуальне сприйняття предметів, їхнє значення і відповідні дії школярів з предметами у зображеннях. Практичні роботи з ліплення втілюють особливості створення образів, що є вагомими. Під час виготовлення виробів дітьми розкривається їхня роль. Тому закладається цікава властивість учні, коли вони можуть ліпити образи як їх уявляють (І.Дворак, 2002).

У виробах дітей важливим є висловлення характерних ознак для цілісної композиції задуму. Зовнішні властивості об'єктів і предметів зображення характеризуються кольорами, відтінками. Найбільша увага звертається на яскраві кольори, відтінки, що є найдоступнішими засобами створення художніх образів молодшими школярами у ліпленні.

Засобами образотворчого мистецтва дозволяється втілювати власні ідеї, задуми у виробах з ліплення, висловлення почуттів і настрою. Вагома роль

належить пластичним художнім матеріалам і технікам. Завдяки засобам образотворчого мистецтва здійснюється заохочення інтерпретація учнями об'єктів зображення до певного рівня, коли є можливість до творчого самовираження.

Чіткість і послідовність у діях учителя має відповідати початковому етапу зацікавлення молодших школярів, стимулюванню їхнього прагнення до творчої діяльності, навчання художніх технік у ліпленні, які реалізують творчий задум та результат творчої діяльності. Доцільно у практичній діяльності використовувати методи демонстрації, драматизації, прикладу та ін.

Творча діяльність організовується з виокремленням у змісті різних видів творчості. У пізнанні народних традицій розвивається творче мислення, що сприяє формуванню вмінь і навичок втілювати власні задуми, ідеї. А використання художньо-естетичних предметів побуту на уроках образотворчого мистецтва має важливе значення у виховному впливі, формує потребу у спостереженні та створенні краси в життєдіяльності (А. Давайло, 2001).

Серед педагогічних умов організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів виокремлюється стимулювання емоційних відгуків і почуттів молодших школярів у творчій діяльності з використанням пластичних матеріалів.

Досить зручним в узагальненні конкретних стимулів залежно від практичних завдань і вправ на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів є виділення груп формування емоційного комфорту, стимулювання у розвитку мотивацій, зміцнення чутливості молодших школярів.

Мотивація як складне структурне утворення входить у важливу групу внутрішніх емоцій та є особливою конкретною формою емоційного стану. Мотивація є емоцією у сукупності зі спрямованістю дій. А мотиви є формами

виявлення потреб молодших школярів, що налаштовує до творчої праці та є відповіддю на цю діяльність.

Специфікою емоцій є відображення відношення між мотивами або потребами та успішністю, можливістю успішно реалізувати відповідну діяльність.

Основою продуктивного навчання є творча активність, потреби, позитивна мотивація, творчі здібності учнів і практична діяльність як ефективна умова їхнього особистісного становлення та розвитку. Молодші школярі з новими досягненнями з використанням пластичних матеріалів мають внутрішнє зростання та набувають якісних прагнень у самостійному ствердженні.

Важливим засобом є пізнання оточуючого довкілля, що викликає почуття захоплення, подиву, радості, тривоги, переживань та ін. Під час спостережень за змінами в природі молодші школярі набувають багатства, яскравості та виразності свого мовлення з певним емоційним забарвленням.

Під час спостереження учнями навколишньої дійсності прослідковується: здатність сприймати предмети та об'єкти природи відчуттями, емоційно відгукуватися на довкілля, цікавитися милуванням та захоплюватися довкіллям, збагачувати процеси мислення, пам'ять новими художніми образами в активізації пізнавальної образотворчої діяльності.

Важливе значення у засобах прояву емоцій на учнів має зорове сприйняття, оскільки в емоціях і станах пов'язуються художні образи. Звичайно, відзначається зацікавленість об'єктами створення зображень та зростає прояв спостережливості молодших школярів, у майстерному використанні різноманітних засобів наочності, які впливають на емоційність у задумах і стимулюють образне мислення (С.Литвиненко, 2005).

Невід'ємні складові цілісного процесу відображення довкілля виявляються у сприйманні, розумінні, прояву відчуттів. У цьому процесі важливими є чутливість та унаочнення вивчення предметів і об'єктів дійсності.

У сприйманні, розумінні та відчутті певних об'єктів і предметів молодшими школярами аналізуються, конкретизуються, узагальнюються, осмислюються особливості, які виявляються у своїх відчуттях у процесі сприймання. Тому, пізнавальні процеси є у сприйманні, мисленні та проявах відчуттів.

У спогляданні та аналізі творів образотворчого мистецтва з ліплення потребує розкриття зміст художнього твору, подається навчальна інформація про суть скульптури як виду образотворчого мистецтва, сприяє у відображенні в художніх образах оточуючого світу, що є важливим засобом організації творчої діяльності. Процес сприймання естетичних характеристик і ознак природи та образотворчого мистецтва розвиває молодших школярів у втіленні краси навколишньої дійсності.

Виклик у художньому створенні відбувається під час сприймання учнями естетичних цінностей в навколишній дійсності. Тому молодші школярі оволодівають ними. Розвиток в учнів прагнень, творчих здібностей, ідеалів, пізнавальних інтересів у створенні краси довкілля визначається проявом естетичних потреб.

І. Вікторенко відзначає: «інформаційна, ілюстративна, мотиваційна, дидактичні функції творів образотворчого мистецтва сприяють формуванню творчої активності молодших школярів, створенню художнього образу на основі різних його властивостей. Візуальна інформація може передаватися безперервно з кількісною і якісною характеристиками» (І. Вікторенко, 2003, с.112).

Метою створення художніх творів з ліплення є позитивний вплив на учнів під час споглядання, приємність у сприйнятті, наповненість почуттями захоплення та задоволення творчістю, сприймання краси та багатогранності дійсності.

У сприйманні художніх виробів та зображень відбувається обмін досвідом і взаємодія з чітким порівнянням. Під час сприйняття надається

інформація про природу, розвиваються творчі здібності, виховується естетичні смаки до образотворчого мистецтва.

Вагому роль в організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є створення сприятливого комфортного клімату на уроці. У створенні сприятливого емоційного клімату відіграє досвід учителя.

Серед аспектів у цьому процесі є відносини вчителя з молодшими школярами. Дотримання вчителем комфортної взаємодії сприяє поважному ставленню до молодших школярів, відчуття захоплення, емоційного задоволення, виникненню доброзичливих і довірливих відносин.

Необхідними для застосування уяви та фантазії в діяльності у створенні нових художніх образів є прояв емоцій і почуттів учнями. Сукупність факторів організації творчої діяльності є прояв дієвості творчої уяви та прояву фантазії молодших школярів на уроках мистецтва. Це елементи драматизації та обігрування казкових сюжетів, вербальні описи фантастичних оповідань тощо.

В емоційному стані виникають яскраві образи в уяві учнів. Доцільним є подання цікавого пізнавального матеріалу для створення молодшими школярами уявних картин, коли виникають уявлення.

Емоційний стан буде піднесеним, коли у молодших школярів виникатимуть задуми у пробудженні творчих прагнень в уяві та фантазіях. В творчій уяві художні образи створюються за властивою реальністю.

Важливою якістю творчості молодших школярів є прояв дієвості уяви, фантазування, творчість без яких не буде мати можливості бути саме творчим процесом. Дієвість уявлень і фантазій, задуми є вагомими умовами у перетворенні творчого прагнення учнів, що втілюються як особливості творчої практичної діяльності, оскільки молодші школярі споглядають та пізнають дійсність, змінюють її.

Творчі здібності не можуть одразу перетворитися на творчі досягнення та успіх. Щоб отримати результат у творчих досягненнях треба виявити бажання та вольові зусилля.

Дієвість уяви та фантазії відбувається у процесі впливу видів образотворчого мистецтва, що взаємно пов'язуються та мета їхнього втілення відбувається в чітких емоційних і художніх образах.

Внутрішній розвиток творчості має складові, які є єдиним цілим, є дійсністю з практичним матеріалом для процесу створення виробів та внутрішній світ молодших школярів. Взаємодія може зумовлюватися прагненням до самореалізації учнів, у процесі споглядання свого оточення, спостереження краси природи, довкілля, обов'язково можуть виникати художні образи в уяві.

У поєднанні різних видів образотворчого мистецтва у художній творчості вагомими є джерела у натхненні під час створення художнього образу у ліпленні. Відбувається вплив на свідомість молодших школярів у певному спрямуванні, що є необмеженими у прояві фантазії, образного мислення, творчої уяви і стимулює виникнення прагнення до творчої діяльності на уроках.

Ще однією педагогічною умовою організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів є застосування у творчій діяльності інтеграції змісту різних видів образотворчого мистецтва.

Образотворче мистецтво виокремлюється як засіб у пізнавальному процесі, має здатність розширити межі особистісного досвіду молодших школярів, має пізнавальну інформацію про події у суспільстві та культурі. У змісті образотворчого мистецтва можуть об'єднуватися, зберігатися та передаватися пізнавально-емоційний досвід.

Саме образотворче мистецтво є продуктивним у пізнанні навколишньої дійсності, бо молодшими школярами цілісність сприймання світу відбувається доступніше та простіше. За своєю суттю образотворче мистецтво спрямовує учнів на прояви поглядів на природу та сприяє під час пізнавального процесу за допомогою образів і форм створювати навколишні предмети та об'єкти, відкрити зміст невідомого, переосмислювати пізнання відомого.

У процесі створення художніх образів в ліпленні треба бути обізнаним з іншими видами образотворчого мистецтва. Зображення фантазійних і уявних образів потребують знань у нових досягненнях, а художні образи рослин і тварин опираються на пізнавальний досвід з природи, а зміст ілюстрацій потребує знання художнього твору, аналізу певної ситуації, з описом предмета або об'єкта.

На уроках образотворчого мистецтва поєднуються завдання дидактичного матеріалу у розкритті глибинності сприймання та усвідомлення художніх образів, створення емоційного відгуку, який досить вагомий елемент творчого розвитку молодших школярів.

Метою цілісного сприйняття навколишньої дійсності, оволодіння якісними знаннями, здійснення організації практичної діяльності для створення художніх образів з пластичних матеріалів, вплив на уяву, фантазію, емоції учнів згідно навчальних завдань уроків образотворчого мистецтва застосовуються елементи інтеграції змісту у поєднанні різноманітних видів образотворчого мистецтва.

Важливим принципом є інтеграція в організації творчої діяльності на уроках. Розвиток умінь в різних видах образотворчої діяльності дозволяє учням початкових класів втілити власні задуми, проявити емоції, фантазію та інтерес у самостійній творчій роботі.

У певних видах образотворчої діяльності здійснюється виховання емоцій і почуттів, опанування навчальною інформацією за допомогою практичних умінь і навичок, а потім виявляється творче самовираження молодших школярів через створення художніх образів у процесі ліплення тощо.

Інтеграція змісту мистецької освітньої галузі базується на опануванні учнями базових понять з образотворчого мистецтва, знанням видів і жанрів, чіткими уявленнями взаємозв'язків між предметами та об'єктами у світі, різноманітністю образотворчого мистецтва та культури. У результаті інтеграції видів образотворчого мистецтва відзначається цілісність у створенні

художнього образу та розширенні необхідних уявлень учнів про художню специфіку навколишнього світу.

Здійснюючи інтеграцію видів образотворчого мистецтва в організації творчої діяльності молодших школярів, треба зважати на особливості:

- опанування різних аспектів багатогранної дійсності, що розкриваються засобами образотворчого мистецтва;

- збільшення через художні образи естетичного впливу на школярів, бо цілісність видів образотворчого мистецтв вирішують завдання естетичного виховання, а сукупність видів розвиває творчі здібності учнів, естетично збагачує школярів;

- втілення уявлень про художні образи, розширення цілісного впливу образотворчого мистецтва у поглибленні розуміння змісту художніх творів з пластичних матеріалів;

- прояв ставлення до навколишньої дійсності з розумінням природи, мистецтва та культури, прагнення до самостійності у вираженні своїх сил у творчих задумах.

У процесі творчої діяльності вагома роль надається цілісному сприйняттю образів, що сприяє втіленню реальних та естетично привабливих предметів та об'єктів навколишньої дійсності, перетворенню явищ у життєдіяльності, зображенню художнього боку природи. В основі світогляду знаходиться поєднання отриманих у процесі сприймання знань і умінь.

Використання інтеграції у змісті вивчення образотворчого мистецтва в початкових класах прослідковується розширення знань і художнє опанування дійсності, формування світогляду, емоційні відгуки та усвідомлення краси в світі, художньо-естетичні ознаки предметів і об'єктів: природи, рослин і тварин, зовнішнього вигляду та внутрішнього світу людини.

Застосування інтеграції навчального матеріалу образотворчого змісту є важливим в організації творчої діяльності учнів на уроках мистецтва, під час збагачення змісту вивчення мистецької освітньої галузі, у процесі організації

використання пластичних матеріалів на уроці з використанням у навчанні особистісно-орієнтованого підходу.

Отже, серед важливих факторів організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів є створення ефективних педагогічних умов, які сприятимуть прояву творчості учнів.

2.3. Методичний інструментарій організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів

Ознайомлення з творами образотворчого мистецтва сприяє учням усвідомленню почуттів художників, розумінню у композиції, формі, пластичних матеріалах важливої ролі художніх засобів у створенні художнього образу пластичними матеріалами. Тому у дітей розвивається інтерес до художніх виробів і творів, відбувається характеристика героїв, дається назва виробам.

Навчання базується на розвитку вмінь бачити, розуміти художній образ скульптурних творів, бачити в зображенні головне, вміти розповісти про виріб. Ознайомлення з творами образотворчого мистецтва, де переважають пластичні матеріали сприяє:

- творчому спрямуванню, усвідомленню ролі творчих потреб, задумів, мотивів, які є провідними;
- розвитку характеру та його творчих рис: оригінальності, відповідальності, допитливості, самостійності, цілеспрямованості, ініціативності, вимогливості, винахідливості, працелюбності тощо;
- розвитку творчої самосвідомості, прояву самопізнання та адекватної самооцінки, самоорганізації та самовдосконаленню;

- розвитку логічного та цілісного сприйняття навколишньої дійсності, спостережливості, творчої уяви і фантазії;
- систематичному зростанню потенціалу творчої діяльності, у прагненні постійно отримувати нові знання, вміти творчо їх застосовувати на практиці;
- розвитку психічних якостей, темпераменту творчої особистості;
- вихованню можливості до творчого спілкування з видатними майстрами, вміння вести діалог.

Для підтримки інтересу та зацікавленості уроками образотворчого мистецтва як важливої складової художньо-творчої активності молодших школярів потрібно ознайомити їх з різними пластичними матеріалами та способами ліплення, пропонувати дітям експериментувати з ними і разом опанувати техніку створення художніх образів. Серед пластичних матеріалів можна використати для створення виробів і зображень: пластилін, повітряний пластилін, пісок, глину, пластичне тісто, крупу, природній матеріал, солому, камінці, насіння, стрічки, нитки тощо.

У створенні художнього образу вагому роль відіграють художні пластичні матеріали та мова образотворчого мистецтва. Матеріали беруть активну участь у процесі характеристики образу, допомагають втілити задум і розкрити власну красу та природу.

Використання матеріалу тісно пов'язується з системою зображальних і виражальних засобів, які характерні для певного виду образотворчого мистецтва, його художньої мови. Кожен вид образотворчого мистецтва розкриває художній образ властивою йому мовою. Знання мови мистецтва сприяє більш глибокій оцінці художніх творів, розумінню задуму майстра, його сприйняття та переживання, розгортання власної образотворчої діяльності.

Вчителі пропонують молодшим школярам дітям різні художні пластичні матеріали та демонструють різноманітні техніки роботи з ними. Також підсилюють діяльність методи демонстрації зразків, пояснення, інструктаж, а

мотивація учнів підсилюється експериментуванням з пластичним матеріалом, опановуванням цікавих технік.

Вивчення властивостей пластичних матеріалів допомагає у самостійному знаходженні оригінального способу зображення і прояву творчості на етапі втілення задуму з тем:

– «Щедра осінь. Ліплення овочів і фруктів», «Мої захоплення. Ліплення рибки з пластиліну», «Професії у кіномистецтві. Ліплення персонажа для мультфільму», «Світ тварин у мистецтві. Ліплення персонажів з казки «Лисичка, котик і півник» (1 клас);

– «У мистецтві завжди лад. Ліплення ведмедика», «Подорожуємо до театру. Створення рельєфної композиції для декорації до вистави «Птахи у лісовій школі», «Цікава анімація. Ліплення слоника для пластилінового мультфільму» (2 клас);

– «Краса народного мистецтва. Ліплення веселого коника», «Веселий зоопарк. Створення рельєфу із зображенням тварин», «Зустрічаємо літо. Ліплення бджілки-трудівниці» (3 клас);

– «Веселі настрої. Створення скульптур фантастичних тварин» (4 клас).

Під час роботи з пластичними матеріалами доцільно використовувати різні практичні вправи: «Що вміє пластилін?», «Чарівні перетворення кольорових плям», «Що вміє природний матеріал?», «Що підказала глина?» та інші, які допоможуть учням у творчих самостійних пошуках. Озброєні практичним досвідом школярі стають більш самостійними, а практична діяльність трансформується у творчу.

Також важливою є динаміка в таких елементах творчої діяльності молодших школярів як креативність, прояв ініціативи, здатності до знаходження ідей та втілення задуму, вміння обрати пластичний матеріал і спосіб виконання, прояв гнучкості в умінні застосувати різні способи діяльності, оригінальність у несхожості з іншими задумами, прагнення до удосконалення виробів.

У процесі ознайомлення з художніми пластичними матеріалами та приладдям вчителі можуть використовувати казкові сюжети: «Пластилін-чарівник», «Вигадлива глина», «Вправний стек», «Казка про глину», «Секрети повітряного пластиліну» тощо, за допомогою яких можна оживити предмети, з якими працює скульптор, викликати почуття до них, дізнатися краще про їхні властивості, поводження з ними та умови зберігання.

Звичайно, культура відносин із художніми пластичними матеріалами є важливими у вивченні образотворчого мистецтва. Творча уява розвивається у процесі слухання, при створенні казок та інсценування, допомагає учням долучитися до активної творчої взаємодії з матеріалами, творчого натхнення в практичній діяльності.

Використання засобів образотворчого мистецтва сприяє розвитку художньо-естетичного середовища школярів на уроках, насичених різними пластичними матеріалами для творчої діяльності, організованими на принципах креативності, вільного вибору, довіри, спільної творчості, актуалізацією образної пам'яті, уяви і фантазії учнів, збільшує вільний вибір, підвищує інтерес дітей до пошукової діяльності, актуалізує саморозвиток школярів, сприяє виникненню оригінальних задумів.

Вивчення образотворчого мистецтва в початкових класах характеризується гуманним підходом у навчально-виховному процесі з урахуванням принципів емоційності, природовідповідності, зв'язку навчання з життям, різноманітністю видів і засобів творчої діяльності учнів.

Звичайно, учні мають індивідуальні природні задатки, і творчі прояви відбуваються в умовах відповідного навчально-виховного процесу, що може їх вчасно розвивати. Важливою є роль вчителя, коли ним здійснюється своєчасність впливу та дій, а молодшими школярами розпочинається опановування багатогранного та цікавого змісту образотворчого мистецтва.

Учитель має сприяти розвитку в учнів художніх смаків, вихованню любові до образотворчого мистецтва та гармонійної краси як значущої особистісної якості. Візуальні мистецькі образи, можуть оперативно

схоплюватися, запам'ятовуватися, збагачувати емоційний внутрішній стан, навчати яскраво та позитивно сприймати навколишній світ.

Задатки творчих сил молодших школярів мають прояви з дитинства і є досить часто мимовільними та необхідними у життєдіяльності. Творчість учнів в образотворчому мистецтві має певні ознаки, треба навчитися до спрямованості в її наповненні, підбору методів, які будуть стимулювати та розвивати творчі здібності дітей.

Значна роль належить художній творчій діяльності та змісту практичної роботи щодо формування в учнів умінь і навичок сприймати красу в навколишній дійсності та художніх творів, що мають важливе значення у творчому розвитку молодших школярів. Здатність захоплюватися дітьми процесом творчої діяльності зумовлюється вагомістю особистісного розвитку школярів і її поступовим зростанням.

Вагому роль у гармонійному розвитку школярів відіграє зміст образотворчої діяльності. У процесі створення художніх образів мають можливість розвиватися художні смаки учнів початкових класів, спостережливість, пізнавальна активність, творчі здібності, естетичне сприймання навколишньої дійсності.

У суті творчої діяльності знаходиться здатність учнів художніми засобами висловити власний емоційний стан, ставлення до навколишнього світу, розвивати практичні вміння та навички під час створення образів, вміння сприймати красу у художніх творах.

Ефективним процес розвитку творчості молодших школярів буде залежно від правильного впливу на них вчителя. Значна роль в організації творчої діяльності учнів надається таким умінням вчителів:

- поєднувати на уроках образотворчого мистецтва під час створення художнього образу свою діяльність з практичною роботою учнів;
- використовувати виразні засоби виду образотворчого мистецтва як скульптура у процесі творчої діяльності в ліпленні;

– застосовувати конструктивну творчість молодших школярів (В.Котляр, 2006, с. 148).

Вагому роль в організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів відіграє створення комфортної атмосфери, доброзичливість у ставленні до учнів, надання дітям вільного вибору та можливостей бути успішними у діяльності. Від учителя потрібна особлива увага та необхідна допомога у виконанні практичних завдань з ліплення.

Організація творчої діяльності відбувається зі здатністю школярів до відкритого захоплення та висловлювання своїх вражень за результатами власної та колективної творчості.

Образотворча діяльність є досить специфічною у пізнанні навколишнього світу. У створенні конкретного виробу треба здійснювати підготовку в роботі у процесі ознайомлення з виробом.

У формуванні уявлень про предмети і об'єкти навколишнього світу необхідними є під час засвоєння знань про їхні властивості та ознаки, пропорції, форму, особливості розташування, тобто виконання розумових дій.

Отож, у творчій діяльності формується наочно-образне мислення молодших школярів. Формування операцій аналізу, узагальнення, синтезу, порівняння тощо можливий в образотворчій діяльності. Завданнями спостережень, розглядання предметів та їх елементів перед створенням виробів є навчання учнів виокремлювати форму предметів та їх складових, колірні сполучення, розміри та пропорції предметів.

Зображення різних за формою предметів потрібно зіставляти та знаходити наявні відмінності, навчити дітей порівнювати ознаки предметів та об'єктів, виокремлюючи загальні та відмінні риси, здійснювати об'єднання предметів і об'єктів за схожими ознаками та властивостями.

Вагомим є розвиток мовлення учнів на уроках образотворчого мистецтва, коли учнями:

– засвоюються поняття, терміни з образотворчого мистецтва, назви пропорцій, особливості форм, розташування у просторі, кольорів і відтінків, що збагачує словниковий запас;

– висловлюються враження від спостереження об'єктів та явищ навколишньої дійсності, їхнє споглядання, обстеження, розгляд ілюстрацій, репродукцій творів художників, зображень, малюнків, сприяє розширенню словникового запасу і розвиває зв'язне мовлення.

Вивчення творів образотворчого мистецтва на уроках, їхніх особливостей сприяє організації творчої діяльності учнів.

Художні виразні образи у скульптурних виробах, у репродукціях картин майстрів, допомагають учням глибше спостерігати за об'єктами навколишньої дійсності, відмічати образи, висловлювати враження від виробів з ліплення. У молодших школярів відбувається поступовий розвиток умінь і навичок практичної діяльності.

Образотворча діяльність має суспільну спрямованість, що забезпечується формуванням морально-вольових якостей як наполегливість та вміння завершувати створення виробу, цілеспрямованість та зосередженість у процесі роботи, подолання труднощів, надання допомоги іншим тощо. Організація образотворчої діяльності відбувається під час виховання почуттів справедливості та наполегливості, їх поглибленні (В.Котляр, 2006).

Працелюбність на уроках образотворчого мистецтва розвиваються вольові якості: наполегливість, спостережливість, витримку, виховання вмінь досягати результату в образотворчій діяльності. У створенні зображень поєднуються розумова та творча активність в діяльності. Під час створення певного скульптурного виробу учні прикладають зусилля, оволодівають практичними вміннями у виконанні певних дій.

На уроках образотворчого мистецтва художні твори розвивають пізнавальну активність, творчі здібності, вольові, інтелектуальні, емоційно-почуттєві сили учнів. Зміст уроків образотворчого мистецтва передбачає цілісний розвиток учнів, можливість залучити їх до процесу творчості.

Оскільки під час ліплення учні вільні, і образотворча діяльність по своїй суті є для них найближчою.

Враховуючи обмеження у виразних художніх засобах, для формування задумів учні початкових класів опираються на творчу інтуїцію, прослідковують цікаві способи створення виробів, проявляють самостійність в образотворчій діяльності.

Під час ліплення на уроках виробу скульптури постійно мають змогу викликати емоційні та чуттєві переживання, вражати пропорціями, формою, лініями, фактурою та ін. Вироби зі скульптури та твори мають вагомe значення у вивченні образотворчого мистецтва, сприяють розвитку сприймання, образного мислення, зорової пам'яті. Ліплення сприяє розвитку естетичних смаків, вихованню почуттів краси та гармонії.

Ліплення як основний вид образотворчої діяльності на уроках має вплив на опанування значущих уявлень з образотворчого мистецтва. У процесі ліплення правильно співвідносяться частини, відмінності в зображенні основного та другорядного, чітко передаються при втіленні художнього образу.

У скульптурі надається тривимірне зображення під час створення художніх образів. Серед об'єктів зображення під час ліплення часто спостерігаються предмети побуту, рослини, тварини, люди тощо. Вироби з ліплення можна спостерігати з усіх боків, важливими є розташування їх для сприймання форми, об'єму та пропорцій.

Використання художніх творів в освітньому процесі та самостійній образотворчій діяльності є вагомим засобом організації творчої діяльності учнів. Тому відбувається підбір творів за видами та жанрами образотворчого мистецтва, а саме: скульптурні вироби з глини, дерева тощо.

Успішна образотворча діяльність і підтримка пізнавальних інтересів школярів потребує створення умов у забезпеченні уроків пластичними матеріалами та інструментами для практичної продуктивної діяльності, у

підборі наочності: репродукцій картин художників, художніх виробів, ілюстрацій тощо.

Вказані особливості сприяють формуванню пізнавальних інтересів та створенню позитивного відношення учнів до образотворчої діяльності. Доцільно виокремити специфіку у навчанні з активізації уваги та мислення школярів.

Важливо створити сприятливу емоційну атмосферу в образотворчій діяльності, чому сприятимуть різноманітні форми підготовчої роботи:

- спостереження та вивчення явищ та предметів навколишньої дійсності;
- демонстрація та розгляд художніх виробів, ілюстрацій, репродукцій картин, зображень, малюнків;
- аналіз попередніх практичних робіт учнів;
- створення ігрових ситуацій навчального змісту під час уроку;
- підготовка матеріалів до уроку, обговорення специфіки виконання практичної роботи тощо.

Процес творчої діяльності є важливою складовою освітнього процесу на уроках образотворчого мистецтва, в якій узагальнюються естетичний, пізнавальний, чуттєвий, ціннісний, моральний життєвий досвід учнів. Творчість є в основі успіху у здобутті нових знань з образотворчого мистецтва, в оволодінні практичними вміннями та навичками, відповідно, вагомим є розвиток і вдосконалення творчої діяльності учнів початкових класів. У процесі практичної діяльності розвиток здібностей і нахилів учнів початкових класів доцільно стимулювати, сприяти створенню необхідної атмосфери на уроці.

Досить ефективним прийомом у творчій діяльності відзначається застосування дидактичних ігор, використання ігрових ситуацій, у змісті яких міститься підсилення інтересів і зацікавленості процесом навчання.

Організація творчої діяльності проводиться з елементами дидактичних ігор. Необхідними є дидактичні ігри творчого та розвивального характеру, які

є різноманітними та мають спільну назву, ідею та характерні творчі можливості:

- у грі є певні дидактичні завдання;
- навчальні завдання можуть бути різної форми та ознайомлювати зі способами засвоєння інформації з відповідної теми уроку;
- ігрові завдання пропонуються в певній послідовності з ускладненням;
- ігрові навчальні вправи та завдання з проблемним викладом, тому дидактичні ігри викликають постійну зацікавленість і захоплення ними;
- в ігровому навчальному завданні розвиваються творчі здібності з поступовим ускладненням змісту.

Використання дидактичних ігор на уроках образотворчого мистецтва відбувається з певною метою та чіткістю в усвідомленні способів для її вирішення. Суть навчальної мети спрямовується на розв'язання дидактичних завдань у грі, її дидактичну суть і зміст.

Заохочення та захоплення в учнів завжди викликає інсценізації казкових сюжетів як ігрових прийомів, з обігруванням цікавих ролей героїв, що урізноманітнює зміст уроку образотворчого мистецтва, робить його для учнів цікавим, інтенсивним, нестандартним у засвоєнні образотворчих понять.

В творчій діяльності результат кожного учня залежить від його налаштування на роботу, прагнення до виконання практичного завдання. Успіх учителя залежить від задоволення молодших школярів від створеного виробу і композиції, захоплення самим процесом творіння.

Образотворча діяльність базується на важливому принципі «від простого до складного», що забезпечує змістовну організацію творчої діяльності учнів початкових класів. Крім того, організація творчої діяльності опирається на дидактичні принципи науковості, систематичності, доступності, активності, наочності, індивідуального підходу, послідовності та ін.

Методи навчання на уроках образотворчого мистецтва складають систему дій вчителя, від якого залежить організація практичної пізнавальної діяльності учнів, що спрямована на вивчення образотворчого мистецтва.

Використовуються вербальні методи: бесіда, пояснення, розповідь, інструктаж, коментар, доповнення тощо.

А також наочні методи з прийомами: спостереження, розгляд виробів, малюнків, репродукцій картин, фотозображень та ін.

До практичних методів відносять практичні вправи, різноманітні ігри тощо. Вправи бувають творчими, повторювальними та конструктивними та є багато разів повторенням у практичних і розумових діях (І.Волощук, 1998).

Використовуються ігри як метод навчання в аспектах ігрової діяльності, поєднуючи інші методи та прийоми. В творчій діяльності методи один з одним взаємно поєднуються.

Використання інформаційно-рецептивного методу доцільно з прийомами: обстеження, показ зразка виробу, спостереження. Такі складові прийоми: бесіда, розповідь образотворчого змісту, демонстрація зразків готових виробів, яка супроводжується словесними висловлюваннями знаходяться у суті вербального методу.

Прояв самостійності учнів під час практичної діяльності на уроці образотворчого мистецтва скеровується евристичним методом, коли діти можуть виконати практичну роботу самостійно.

Використання дослідницького методу спрямовується на розвиток самостійності дій учнів, їхньої творчої уяви та фантазії. Учитель може запропонувати задум у створенні самостійної практичної цілісної роботи спочатку зі складових частин.

Таким чином, вчителю доцільними є у застосуванні методи та прийоми в організації творчої діяльності з пластичними матеріалами, у процесі ліплення, у створенні рельєфних композицій, що надає здатність до ефективної організації творчої діяльності учнів на уроках образотворчого мистецтва.

Висновки до другого розділу

Проведення констатувального експерименту з визначеними мотиваційним, пізнавальним і емоційним критеріями та виокремлення високого, середнього і низького рівнів організації творчої діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів сприяло встановленню, що критерії та показники демонструють міцний зв'язок і зумовлюють ефективну організацію творчої діяльності на уроках.

Важливим є виокремлення третини молодших школярів на високому рівні організації творчої діяльності з використанням пластичних матеріалів на уроках образотворчого мистецтва. Проте, значна частина дітей мають середній і низький рівні організації творчої діяльності.

Зважаючи на значну кількість учнів із середнім і низьким рівнями організації творчої діяльності на уроках з використанням пластичних матеріалів, тому відзначимо необхідність в обґрунтуванні ефективних педагогічних умов організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів,.

Важливим є оновлення змісту та розробки необхідних форм, методів і прийомів навчання з образотворчого мистецтва, зі спрямуванням їх у досягненні цілісності в навчально-виховному процесі.

Ефективними педагогічними умовами організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів відзначимо такі:

- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів початкових класів під час вивчення пластичних матеріалів;
- використання різноманітних способів створення художніх образів пластичними матеріалами в практичній діяльності;

- стимулювання емоційних відгуків і почуттів молодших школярів у творчій діяльності з використанням пластичних матеріалів;
- застосування у творчій діяльності інтеграції змісту різних видів образотворчого мистецтва.

Результати дослідження підтверджують обґрунтованість педагогічних умов організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів, які можуть бути впроваджені в навчально-виховний процес початкових класів. Їх реалізація на уроках образотворчого мистецтва сприяє збагаченню мотиваційної, пізнавальної та емоційної компонентів, стимулюванню самовираження учнів у творчій практичній діяльності, що дозволяє отримати більшу ефективність у досягненні певного стану організації творчої діяльності.

ВИСНОВКИ

Здійснивши дослідження проблеми організації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах з використанням пластичних матеріалів, можемо відзначити:

1. Проаналізовано, що серед передумов організації творчої діяльності є творчий розвиток особистості, що є нероздільним з практичною діяльністю. Це діяльність особистості, яка спрямована у переході кількісних змін у якісні показники специфікою становлення, формування і відтворення.

Суть творчої діяльності розкривається як активний процес, результатом якого є креативність, яка є особистісним якісним утворенням, що проявляється у цілеспрямованій діяльності. Серед компонентів організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів відзначено: емоційний, мотиваційний, пізнавально-діяльнісний.

Організацію творчої діяльності молодших школярів ми розуміємо як цілісний процес діяльності учнів, яка спрямовується на розвиток творчих здібностей, які виявляються та збагачуються у процесі практичної образотворчої діяльності, результати якої можна сприйняти в оригінальності створених продуктів діяльності.

2. Розкрито, що суть і характеристики творчої діяльності молодших школярів базуються на індивідуальних проявах: здібностях і задатках, типі темпераменту, специфіці сприйняття навколишнього світу. Характерні вікові особливості учнів початкових класів в творчій діяльності такі як наполегливість і бажання створювати художні образи в ліпленні різноманітними виразними засобами, зацікавленість створювати навколишню дійсність у виробах.

Творчість на уроках образотворчого мистецтва розкривається з опорою на репродуктивну та творчу діяльність, що виявляється ефективним проявом творчої активності молодших школярів, їхнім індивідуальним особливостям з

вираженням власного відношення до навколишньої дійсності завдяки застосуванню художніх образів.

Організацію творчої діяльності молодших школярів доцільно здійснювати з опорою на принципи вільного творчого вираження учнів, індивідуалізація навчально-виховного процесу, практичне відтворення дітьми об'єктів природи та навколишньої дійсності тощо.

Під час організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів доцільним є здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу на учнів з урахуванням їхніх вікових особливостей в образотворчій діяльності, формуванням відповідних умінь і навичок оволодіння пластичними матеріалами та техніками, що сприятиме позитивним результатам та ефективності творчого розвитку учнів.

Одним з суттєвих засобів організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є зацікавленість образотворчою практичною діяльністю, в якій є можливість через зміст образотворчого мистецтва реалізуватися навчанню та виховання.

3. Визначено емоційний, мотиваційний і пізнавальний критерії та високий, середній і низький рівні організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів.

У проведенні констатувального етапу дослідження відзначається, що частина молодших школярів демонструють середній і низький рівні, відповідно, є потреба у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів.

4. Обґрунтовано, що організація творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів буде ефективною при дотриманні таких педагогічних умов:

- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів початкових класів під час вивчення пластичних матеріалів;
- використання різноманітних способів створення художніх образів пластичними матеріалами в практичній діяльності;
- стимулювання емоційних відгуків і почуттів молодших школярів у творчій діяльності з використанням пластичних матеріалів;
- застосування у творчій діяльності інтеграції змісту різних видів образотворчого мистецтва.

Відзначимо обґрунтованість теоретичних положень, їхню логічність, мета досягнута, визначені завдання дослідження були реалізовані, що має значну роль в організації творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів. Подальшого дослідження, обґрунтування та впровадження потребують інші аспекти зазначеної проблеми, зокрема готовність майбутніх вчителів до організації творчої діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверянова, Н. (2001). Образотворче мистецтво: стан і проблеми вивчення. *Рідна школа*, № 1, 53–55.
2. Антонович, Є. А. (2001). Художні техніки в школі. К.: ІЗМН, 312.
3. Анджейчак, А. (2000). Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. *Обдарована дитина*, № 5, 8–13.
4. Балій-Харченко, Л. (2009). Розвиток творчих здібностей учнів. *Початкова освіта*, 3, 3-12.
5. Балл, Г. О. (2002). Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально-виховній роботі. *Психологія*, №2, 2–4.
6. Барко, В. (2000). Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навчально-виховному процесі. К., 85.
7. Барко, В. (2001). Як визначити творчі здібності дитини? К., 79.
8. Берека, В. (2004). Роль позашкільних закладів у формуванні творчої особистості. *Педагогічний вісник*, №2, 6–7.
9. Бех, І. Д. (2003). Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 280.
10. Борисова, О. О. (2004). Формування творчих здібностей молодших школярів. К., 120.
11. Бублій, О. А. (2005). Розвиток творчих здібностей учнів. *Нива знань*, №3, 30–32.
12. Вікторенко, І. (2003). Особливості образотворчої діяльності молодших школярів. *Рідна школа*, №4, 61–63.
13. Волобуєва, Т. Б. (2005). Розвиток творчої компетентності школярів. Х.: Вид. група «Основа», 112.
14. Волощук, І. С. (1998). Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. К.: Ін-т педагогіки АПН України, 160.

15. Воронюк, І. В. (2003). Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів. К., 20.
16. Гандзій, П. А. (2005). Уроки малювання: Посіб. для вчителя. К.: Знання, 224.
17. Гіптерс, З. (2001). Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*, 9, 60–63.
18. Голуб, Т. (2004). Виховуємо обдарованих дітей. *Завуч*, 22, 47–53.
19. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К.: Либідь, 375.
20. Горбенко, С. (2002). Гуманізація художньої освіти. *Мистецтво та освіта*, №2, 5–8.
21. Гурець, Н. Т. (2004). Педагогічні умови розвитку творчої активності молодших школярів у гуртковій роботі. Харків, 25.
22. Давайло, А. А. (2001). Сприймання та розуміння видів і жанрів образотворчого мистецтва учнями 1–4 класів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка. Вип. 32. Ч. II. 40–43.
23. Дворак, І. О. (2002). Педагогічні умови сприймання різних видів і жанрів образотворчого мистецтва. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Наук.-метод. зб. Слов'янськ. Вип.15. 246–249.
24. Демченко, І. І. (2002). В. О. Сухомлинський про творчий розвиток молодших школярів через образотворче мистецтво. *Рідна школа*, № 12, 18–19.
25. Демченко, І. І. (2002). Вплив образотворчого мистецтва на творчий розвиток учнів початкових класів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць*. Вип. 2. 99–104.
26. Демченко, І. І. (2003). До питання розвитку художньої творчості учнів початкової школи. *Рідна школа*, № 2, 45–47.
27. Державний стандарт початкової освіти. (2018). К., 37.
28. Дичківська, І. М. (2004). Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 351.

29. Зязюн, І. А. (1998). Виховання естетичної культури школярів: навч. посібник. К.: ІЗМН, 153.
30. Ірклієнко, В. С. (2001). Розвиток творчої особистості в системі безперервної освіти. К., 89–91.
31. Кабиш, І. Ю. (2001). Розвиток художніх здібностей дітей молодшого шкільного віку. *Психологія*, №3, 18–22.
32. Калініна, Е. (2002). Інтегровані уроки з образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, №2, 37–38.
33. Калініченко, О. В., Аристова, Л.С. (2021). Мистецтво: підручник К.: Видавничий дім «Освіта», 144.
34. Кардашов, В. М. (2007). Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посібник. К.: Слово, 296.
35. Коберник, Г. (2006). Виховний та розвивальний потенціал інтерактивних технологій навчання. *Сільська школа України*, 16, 18.
36. Коновець, С. В. (2000). Образотворче мистецтво в початковій школі. К.: Знання, 80.
37. Коновець, С. В. (2001). Образотворче мистецтво як засіб активації дитячої творчості. *Мистецтво та освіта*, 3, 15–18.
38. Конопко, О. (2000). Перші кроки до мистецтва. *Початкова школа*, 3, 25–28.
39. Концепція Нової української школи. (2016). К., 40.
40. Костюк, Г. С. (1989). Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К., 380.
41. Котляр, В. П. (2006). Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. К.: Кондор, 200.
42. Кульчицька, О. (2007). Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*, 1, 42–44.
43. Литвиненко, С. А. (2005). Малювання як засіб розвитку творчості молодших школярів. *Запоріжжя*, 79–83.

44. Любарська, Л. (2002). Уроки образотворчого мистецтва *Початкова школа, №9*, 50–55.
45. Мандзій, П. О. (2001). Вплив образотворчого мистецтва на інтелектуальний розвиток учнів. К.: Наук. світ, 245.
46. Масол, Л. М. (2006). Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. К.: Промінь, 432.
47. Моляко, В.О. (2008). Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко. Київ: Освіта України.
48. Момот, Л. Л., Шелестова, Л. В. (1997). До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання. *Педагогіка і психологія, №2*, 53–59.
49. Омельчук, І. В. (2003). Творчість у контексті розвитку людини. К.
50. Пасічний, А. М. (2003). Образотворче мистецтво: Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 259.
51. Пометун, О. І. (2004). Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Наук.-метод. посібник. К.: Видавництво А.С.К., 192.
52. Романовська, Д. (2006). Методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів. *Психолог, 11*, 13-15.
53. Романченко, Р. В. (2002). Особливості виконання творів образотворчого мистецтва молодшими школярами. *Мистецтво і освіта, №2*, 40–41.
54. Савченко, О. Я. (1998). Розвивай свої здібності. Навчальний посібник для молодших школярів. К.: Освіта, 180.
55. Савченко, О. Я. (1997). Сучасний урок у початкових класах. К. : Магістр, 255.
56. Савченко, О.Я. (2009). Виховний потенціал освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. К.: Богданова А. М., 226.
57. Сисоєва, С. О. (2001). Творчий розвиток учнів у контексті особистісно-орієнтованого навчання. *Гуманітарні науки, 1*, 110–118.
58. Сисоєва, С.О. (2005). Творча педагогічна діяльність: ознаки і методи. *Обдарована дитина, 4*, 6-14.

59. Сафонова, О. М. (1995). Навчає гра. Школа життєтворчості особистості: Наук.-метод. збірник, 144–148.
60. Серапулова, Є. (2000). Виховання обдарованої дитини. *Початкова школа*, №2, 3–5.
61. Сухомлинський, В. О. (1987). Школа і природа. Твори у 5 т. К. Т. 5. 549.
62. Сухомлинський, В. О. (2012). Серце віддаю дітям. Київ: Акта, 564.
63. Терещенко, І. І. (1999). Творчість та педагогіка завжди разом. *Педагогічна робота*, №1, 6–8.
64. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. (2019). Керівник авторського колективу О.Я. Савченко. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/roboca-programa-mistectvo-oa-savcenko-1-2-klasi-160821.html>
65. Томашевський, В. (2000). Проблема та умови організації творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 9, 66-67.
66. Ушинський, К. Д. (1985). Рідне слово. Твори: У 6 т. К.: Рад. школа, Т. 1. 269–278.
67. Яновська, Н. (2005). Мистецтво навчання або навчання через мистецтво. *Рідна школа*, 9, 47-49.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для учнів початкових класів «Мій улюблений вид образотворчої діяльності»

Уважно прочитай питання і дай відповідь: так або ні.

1. Чи любиш ти малювати фарбами та пензликом?
2. Тобі подобаються уроки ліплення?
3. Чи ти отримуєш хороші оцінки за вироби з пластиліну?
4. Ти захоплюєшся аплікацією?
5. Ти надаєш перевагу урокам малювання чи ліплення?
6. Ти проводиш багато часу, коли малюєш?
7. Чи створюєш цікаві вироби з ліплення?
8. Ти любиш малювати олівцями та фломастерами?
9. Ти любиш займатися аплікацією?
10. Чи створюєш власні малюнки у вільний час?

Додаток Б

Анкета для вчителів початкових класів «Визначення творчих здібностей учнів початкових класів» (за методикою вчених Хаана і Кафа)

Прочитайте питання і дайте відповідь: так або ні:

1. У своїх виробих з пластиліну учень зображує різні предмети, об'єкти, тварин, рослини.
2. Учень серйозно відноситься до творів скульптури, замислюється і стає небайдужим, коли бачить художні твори.
3. Оригінальний у виборі сюжету зі створення незвичайних виробів і композицій з пластичних матеріалів.
4. Завжди готовий використати будь-який пластичний матеріал для виготовлення цікавих предметів і об'єктів.
5. У вільний час багато ліпить, створює вироби та композиції, що мають художнє значення.
6. Використовує ліплення, щоб висловити свої почуття і настрій.
7. Цікавиться творами скульптури. Може дати власну оцінку й намагається відтворити те, що йому сподобалося.
8. Любить працювати з пластиліном і глиною, щоб відтворювати об'єкти та предмети дійсності.

Додаток В

План-конспект уроку образотворчого мистецтва з використанням пластичних матеріалів

Тема: Краса народного мистецтва. Ліплення веселого коника.

Мета: ознайомити учнів із матеріалами, інструментами та обладнанням народних майстрів; розповісти про основні види декоративно-прикладного мистецтва; розвивати вміння насолоджуватися творами декоративно-прикладного мистецтва, аналізувати їх; формувати естетичні почуття, смак; активізувати ініціативу учнів; прищеплювати зацікавленість творами декоративно-прикладного мистецтва.

Обладнання: підручник «Мистецтво» (автори О.Калініченко, Л.Аристова), пластилін, стек, дощечка, презентація, наочність.

Тип уроку: комбінований.

Клас: 3

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Створення сприятливого психологічного комфорту.

- Доброго дня, учні! Перш ніж розпочати роботу, закрийте свої оченята, уявіть щось прекрасне і посміхніться. А тепер розплющте оченята і подаруйте посмішку своєму сусіду по парті.

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.

- Перевірте чи є у вас все необхідне. Вам сьогодні на уроці потрібно мати: підручник, пластилін, дощечка, стек. Якщо все є, розпочинаємо.

2. Актуалізація опорних знань учнів.

2.1. Вступна бесіда.

- Діти, давайте пригадаємо, які є види образотворчого мистецтва?

- Саме сьогодні ми будемо використовувати цей вид мистецтва для виготовлення нашої практичної роботи. *Це вид образотворчого мистецтва,*

який естетично формує середовище, створене людиною. А також цей вид мистецтва ще називають – мистецтвом оздоблення.

- Ви здогадалися про який вид образотворчого мистецтва йшла мова?

Правильно, це декоративно - прикладне мистецтво.

- А, які іграшки ви любите? Чому?

- Чи є серед них найулюбленіша іграшка?

- А чи є у когось іграшки, створені добрими, чуйними та вмілими руками народних майстрів. Може, є іграшки, що зробили для вас мама чи бабуся?

- Сьогодні ми поринемо у сиву давнину і спробуємо дізнатися, як і з чого створювали майстри іграшки для дітей.

2.2. Створення проблемної ситуації.

Відгадавши загадку, ви дізнаєтесь, яку ми будемо з вами виконувати практичну роботу:

Я великий, я красивий, як біжу, то в'ється грива.

Хвіст у мене довгий-довгий, хвіст у мене, мов шовковий. *(Кінь)*

- Молодці, діти!

2.3. Оголошення теми і мети уроку та мотивація навчальної діяльності.

- Сьогодні ми поговоримо про види декоративно-прикладного мистецтва та матеріали, інструменти та обладнання народних майстрів, які створюють дивовижні вироби. Тема нашого уроку: «Краса народного мистецтва. Ліплення веселого коника».

3. Вивчення нового матеріалу.

3.1. Розповідь вчителя з елементами бесіди.

- Людина завжди прагнула до краси, намагалась оточити себе гарними речами. Як і в усній народній творчості, зокрема в піснях, прислів'ях, казках та легендах, так і в роботах майстрів декоративно-прикладного мистецтва живе історія народу.

З давніх часів в українській хаті можна було зустріти різноманітні вироби декоративно-прикладного мистецтва, зокрема рушники, сорочки-вишиванки, хатні розписи, керамічні вироби, різьблені з дерева прикраси й

побутові предмети та багато інших речей, які не тільки прикрашали житло, а й були невід'ємною складовою побуту українців.

Усі вони створені вмілими руками майстрів декоративно-прикладного мистецтва. У кожного майстра своє приладдя, свої таємниці ремесла.

- Існують такі види декоративно-прикладного мистецтва: ткацтво, вишивка, килимарство, в'язання, кукання, вибійка (вибиванка), кераміка, писанкарство, витинанка.

- Зі стародавніх часів люди створювали різні іграшки і забавки для своїх дітей. Але іграшка завжди була не тільки предметом гри, а й оберегом для дитини.

В Україні діти любили гратися іграшками, виконаними з деревини, глини, сиру та тіста, а дівчаткам дуже подобались ляльки-мотанки.

- Чи знаєте ви, що це за іграшки? Це ляльки-обереги, які виготовляли з тканини. Цікавим є те, що у таких ляльок не зображували обличчя. Це пов'язано з тим, що лялька в минулому виконувала роль обрядового, навіть магічного предмета і захищала дитину від злих духів.

Поряд із мотанками існували й інші іграшки-тваринки – пташки, баранці, коники. Їх виготовляли з соломи, деревини, глини.

А в Західній Україні досі створюють сирні іграшки, які дуже нагадують коників.

- Діти, ви чули про свищиків?

- Глиняні свищики (свистунці) – найбільш поширені традиційні народні іграшки і, водночас, популярний музичний інструмент на Україні. Здавна вважалося, що свистіння захищало від сил темряви та відганяло від дітей злих духів.

- Майстри декоративно-прикладного мистецтва обов'язково прикрашають свої творіння, щоб іграшка подобалася дітям.

3.1.1. Гра «Впіймай правильне слово»

- Діти, давайте зіграємо в гру «Впіймай правильне слово». Я називатиму слова, якщо вони є видами декоративно – прикладному мистецтві – ви раз плескаєте в долоні, якщо цей предмет не має відношення до декоративно-прикладному – ви не плескаєте.

- Зауважу, що декоративно-прикладне створення художніх виробів головним чином для побуту. Отож, будьте уважні.

Живопис, килимарство, гончарство, архітектура, скульптура, писанкарство, ткацтво, вишивка.

3.2. Робота з додатковою наочністю.

- Пропоную розглянути певні роботи з декоративно-прикладного мистецтва.
- Що зображено на ілюстрації?

- Який орнамент ви можете спостерігати на вишивці?
- Коли ми можемо з вами розмальовуємо писанки?

- Які емоції у вас викликає дане свято Великодня та сама писанка?
- Який орнамент ми можемо спостерігати на писанках? Що передає кольорова гама писанок?
- Що ми можемо спостерігати на цій ілюстрації?

- Як ви думаєте, хто виготовляє глиняний посуд?
- Який орнамент переважає на глиняному посуді?

3.3. Робота з підручником.

- Відкрийте підручники на сторінці 16 та розгляньте картини, на яких зображені народні іграшки. Які почуття викликають у вас зображені на малюнках народні іграшки?

- На яких малюнках зображені свищики?
- Які з зображених іграшок були у вас колись чи можливо навіть є?
- Погляньте на сторінку 17 та розгляньте картини на яких зображені коники. Який орнамент прикрашає коників?
- Яким чином зображений орнамент на кониках?
- Чи хотіли б ви собі такого коника – іграшку?

4. Вступний інструктаж і практична самостійна діяльність учнів.

4.1. Поетапне зображення композиції вчителем з поясненням.

- Отож, такого веселого коника ми з вами виліпимо.

1. Зробіть невелику кульку з пластиліну. Це буде голова для коника. Зверху трохи витягніть пластилін, зробивши гриву коника.

2. Розкачайте тонкі пластини, виріжте з них невеликі кружечки – це очі. З того ж кольору зробіть трикутні вушка. Не забудьте вирізати ніздрі.

3. З великого шматка пластиліну основного кольору зробіть овал – тулуб коня. Прикріпіть тулуб до готової голови та згладьте перехід.

4. Зробіть один короткий циліндр і чотири однакових основного відтінку. Розріжте на чотири однакових шматочки і приліпіть по одному на кожній ніжці. Нижню частину надріжте, щоб позначити копитця. Прикріпіть до тулуба.

5. Беремо пластилін і з кульки робимо овал. Потім потрібно за допомогою стеку деталізувати хвіст.

6. Наступним кроком нам потрібно взяти трохи пластиліну і прикрасити коника геометричним візерунком.

4.2. Практична робота учнів.

4.2.1. Фізкультхвилинка.

4.2.2. Індивідуальна допомога окремим учням.

- Якщо в когось виникли труднощі або питання, підніміть руку і я підійду.

4.3. Оцінювання, коментування та виставка найкращих робіт.

- Ну що, бачу більшість справилась! Підніміть вашу роботу вгору та продемонструйте її мені та вашим однокласникам.

- Учні з сердечками вийдіть, будь ласка, до дошки та продемонструйте свої роботи всьому класові. Ваші роботи – найкращі. Працюйте так активно і надалі. Чия робота не опинилася сьогодні серед найкращих, не засмучуйтесь. Наступного разу старайтесь трішки більше, я впевнена, що у вас все вийде.

5. Підсумок уроку.

5.1. Підсумкова бесіда.

- А зараз підведемо підсумки уроку грою «Продовж речення».

5.2. Гра «Продовж речення»

- Ви повинні продовжити речення. Будьте уважними. Отож, розпочнемо:
- Тема сьогоднішнього уроку ...
- Існують такі види мистецтва, як: архітектура, скульптура ...
- Що таке декоративно-прикладне мистецтво?
- Я знаю такі види декоративно - прикладного мистецтва ...

5.3. Прибирання робочих місць.

- Наш урок вже підходить до завершення, тому зараз приберіть свої робочі місця.

5.4. Домашнє завдання.

- Ті, хто не встиг завершити свою роботу, допрацюйте вдома. До побачення!

Додаток Г

Вироби з пластичних матеріалів на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах

Пластилін

Солоне тісто

Полімерна глина

